

Todistelutallenneuudistuksen perehdyttämismuistio

Sisällys

1	Uudistuksen ja muistion tausta ja tavoitteet	2
2	Jäsennely oikeudenkäynti käräjäoikeudessa	5
2.1	Säännökset ja esityöt.....	5
2.1.1	Asian valmistelu.....	5
2.1.2	Pääkäsittely.....	7
2.2	Työryhmän kannanotot	8
2.2.1	Riita-asiat	8
2.2.2	Rikosasiat	9
3	Todistelutallenteen tekeminen ja indeksointi.....	11
3.1	Säännökset ja esityöt.....	11
3.2	Työryhmän kannanotot	13
3.2.1	Todistelutallenteen sisältö	13
3.2.2	Indeksoinnin tavoitteet	13
3.2.3	Indeksoinnin toteuttaminen käytännössä.....	14
3.2.4	Kuulustelutavan vaikutus indeksointiin.....	15
4	Valitus- ja vastauskirjelmien sisältö.....	18
4.1	Säännökset ja esityöt.....	18
4.2	Työryhmän kannanotot	19
5	Pääkäsittely hovioikeudessa	21
5.1	Säännökset ja esityöt.....	21
5.2	Työryhmän kannanotot	22
6	Lisä- ja uudelleenkuulustelut.....	24
6.1	Säännökset ja esityöt.....	24
6.2	Työryhmän kannanotot	25
6.2.1	Yleistä.....	25
6.2.2	Uudelleenkuulustelu.....	27
6.2.3	Lisäkuulustelu	29
6.2.4	Menettely lisä- ja uudelleenkuulustelun yhteydessä	31
7	Viittausmenettely	34
7.1	Säännös ja esityöt.....	34
7.2	Työryhmän kannanotot	35
7.2.1	Viittausmenettelyn edellytykset ja päätöksenteko	35
7.2.2	Viittausmenettely käytännössä	36
8	Muutoksenhaku todistelua koskevaan käsittelyratkaisuun	38
8.1	Säännös ja esityöt.....	38
8.2	Työryhmän kannanotot	39
9	Muita merkityksellisiä säädösmuutoksia.....	40
9.1	Aiemmin tehdyn kuva- ja äänitallenteen hyödyntäminen	40
9.2	Kuultavalle tehtävä ilmoitus tallentamisesta	41
9.3	Kirjallinen toisinto.....	42
9.4	Tallenteen säilyttäminen	42
9.5	Tiedon antaminen kuva- ja äänitallenteesta	42

1 Uudistuksen ja muistion tausta ja tavoitteet

Hovioikeusmenettely on vuoden 1998 jälkeen ollut toistuvasti uudistusten kohteena. Ensi vaiheessa hovioikeusmenettelyn suullisuutta pyrittiin lisäämään voimakkaasti, kunnes havaittiin, että hovioikeudet käsittelivät täysimittaisessa menettelyssä liian paljon asioita, joissa suullisen käsittelyn toimittaminen johti tarpeettomiin pääkäsittelyihin. Sittemmin hovioikeusmenettelyä on pyritty tehostamaan seulonta- ja jatkokäsittelylupasäännöksillä sekä lisäämällä hovioikeuden harkintavaltaa suullisen todistelun toisintamisen osalta.

Tavoitteena on ollut se, että hovioikeudet varmistavat muutoksenhakutuomioistuimina, ettei kärjäoikeuksien lopputulokseltaan vääriä ratkaisuja jää voimaan. Hovioikeuksien kärjäoikeuksien toimintaa täydentävä oikeusturva- ja sen mukainen kontrollitehtävä on siten korostunut ja tulee entisestään korostumaan uudistuksen myötä. Uudistukset ovat johtaneet siihen, että korkein oikeus on joutunut antamaan prejudikaatteja, jotka ovat linjanneet hovioikeusmenettelyn tarkempaa sisältöä.

Nyt toteutettavan todistelutallenneuudistuksen (L 96–101/2022) tavoitteena on parantaa näytön arvioinnin oikeellisuutta hovioikeuksissa, tehostaa muutoksenhakumenettelyä sekä vähentää muutoksenhausta asianosaisille ja todistajille aiheutuvia kustannuksia ja haittaa. Tämä merkitsee tietynasteista poikkeamista välittömyysperiaatteesta hovioikeudessa tai oikeammin sen uudenlaista tulkintaa. Parhaan todistusaineiston periaatteen mukaisesti nämä kärjäoikeuden tekemät kuva- ja äänitallenteet ovat välittömyyttä suullista todistelua nimetyistä todistusteemoista (todistuskeinon sisäinen välittömyys eli todisteluketjun lyhyys). Todistelumenettelyn välittömyys toteutuu pääkäsittelyssä, jossa nämä tallenteet esitetään. Lisäksi uudistus merkitsee tuomioistuinten digitalisaation etenemistä ja uuden tekniikan käyttöönottoa todistelun tallentamisessa. Kuva- ja äänitallenteiden hyödyntäminen muutoksenhaussa edellyttää, että todistelu vastaanotetaan kärjäoikeudessa jäsennellysti ja kertomukset tallennetaan kuva- ja äänitallenteille.

Tämän muistion tarkoituksena on auttaa uudistukseen perehtymisessä. Tarkoituksena on myös pyrkiä osaltaan jo etukäteen selventämään niitä tulkinnanvaraisuuksia, joita uusi todistelutallennemenettely tuo mukanaan niin kärjä- kuin hovioikeusmenettelyyn. Uudistuksen onnistumisen näkökulmasta on tärkeää, että kärjä- ja hovioikeudet ja näiden kaikki sidosryhmät ymmärtäisivät uudistuksen keskeiset tavoitteet samalla tavalla jo ennen uudistuksen voimaantuloa. Tällöin tulee mahdolliseksi omaksua yhteisesti ne toimintatavat, jotka palvelevat uudistuksen tavoitteiden toteuttamista yhdessä. Siksi tätä muistiota ovat olleet osaltaan laatimassa myös eri sidosryhmien edustajat.

Työryhmän kannanotot eivät luonnollisestikaan ole tuomioistuimia oikeudellisesti sitovia kannanottoja, vaan työryhmän käsityksiä suositeltavista toimintatavoista ja tulkinnoista. Muistio on myös ennen sen lopullisen sisällön vahvistamista keskustelutettu kärjä- ja hovioikeuksissa sekä eri sidosryhmissä, jotta muistiossa esitetyt toimintatavat vastaisivat mahdollisimman pitkälti kaikkien yhteisiä näkemyksiä. Muistiossa ei käsitellä uudistuksen kannalta sinänsä erittäin

merkittäviä kysymyksiä tuomioistuinten resursseista tai käytettävästä tekniikasta, mutta niitä koskeva lausuntopalautte on välitetty Tuomioistuinvirastolle.

Todistelutallennemenettelyn myötä kärjäoikeudet tallentavat suullisen todistelun videotallenteille, joiden varaan rakentuu suullisen todistelun vastaanottaminen hovioikeudessa. Videotallenteiden hyödyntäminen henkilötodistelun sijasta on merkittävä uudistus hovioikeuksien lainkäyttötoiminnan näkökulmasta. Uudistus asettaa pitkälle meneviä vaatimuksia sille, millä tavalla kärjäoikeuksien tulisi ottaa suullinen todistelu vastaan jäsennellysti pääkäsittelyssä, jotta suullisesta todistelusta tehtävät videotallenteet olisivat käyttökelpoisia hovioikeuksissa.

Tässä suhteessa uudistuksen voidaan ajatella olevan vain vuoden 1993 oikeudenkäymiskaaren uudistuksen eräänlainen jatkumo, joka korostaa tuomarin prosessinjohtovelvollisuuksia ja sitä, että jo asian valmisteluvaiheessa selvitetään sovellettavien oikeusohjeiden tarkempi sisältö, asian ratkaisemisen kannalta merkitykselliset riidattomat seikat ja riitaisiksi jäävistä seikoista esitettävä todistelu. Uudistuksen myötä todistelun jäsennelly vastaanottaminen myös rikosasioissa voi edellyttää, että kärjäoikeus aiempaa suuremmassa määrin pyytää ennakkovastauksia, laatia yhteenvetoja ja toimittaa valmisteluistuntoja. Laajoissa rikosasioissa korostuu myös se, että jo esitutkinnassa tulisi ennakoida asian jäsennellyä käsittelyä kärjäoikeudessa. Tällaisiin valmistelutoimiin tulisi ryhtyä silloin, kun ne johtavat asian selkeämpään ja helpompaan käsittelyyn.

Todistelu tulisi ottaa vastaan ja asiaa tarvittaessa käsitellä muutoinkin teemakohtaisina kokonaisuuksina johdonmukaisessa järjestyksessä eli järjestyksessä, joka vastaa asioiden ratkaisemista sittemmin annettavassa tuomioissa. Tämä selkeyttää ja helpottaa myös tuomion kirjoittamista ja on ollut tavoitteena jo aiemminkin. Uutta on vain se, että nyt suullinen todistelu tallennetaan videotallenteille, jotka tarvittaessa indeksoidaan ja joita hyödynnetään muutoksenhakuvaiheessa. Myös asianosaisten edun mukaista on, että asiaa käsitellään selkeällä ja tarkoituksenmukaisella tavalla, koska näin voidaan keskittyä arvioimaan keskeisiä riitakysymyksiä. Parhaimmillaan uudistus parantaa siten myös tuomioiden laatua entisestään.

Indeksoinnista ei saisi muodostua todistelutallennemenettelyn onnistumista vaarantavaa tekijää. Indeksointi on yleensä tarpeen vain laajoissa asioissa, joissa on tarve tunnistaa kertomusten sisältämät toisistaan erilliset todistusteemat (asiakokonaisuudet) eli kunkin eri teemoja käsittelevän kertomuksen sisäinen rakenne. Jos todistajankertomus laajassa asiassa käsittelee vain yhtä teemaa, kertomuksen sisällä tapahtuva indeksointi ei ole tarpeen. Laajojen asioiden jäsentely selkeyttää ja siten helpottaa niiden käsittelyä jo kärjäoikeudessa, mikä merkitsee pikemminkin työn säästymistä kuin lisätyötä. Jos kärjäoikeudessa on onnistuttu pääkäsittelyn jäsentämisessä, on todennäköistä, että suullisen todistelun indeksointi voidaan toteuttaa tarkoituksenmukaisella tavalla prosessisuunnitelman ja sitä vastaavan pöytäkirjan merkintöjen mukaisesti. Indeksoinnilla varmistetaan todistelutallenteiden käyttökelpoisuus hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.

Jos sen sijaan prosessin ja todistajankuulustelun jäsentely on epäonnistunut, on todennäköistä, että indeksointi tulee olemaan työlästä tai jopa mahdotonta tavalla, joka takaisi tallenteiden käyttökelpoisuuden hovioikeudessa. Tällaisissa tilanteissa hovioikeus joutuisi pahimmillaan ottamaan henkilötodistelun uudestaan vastaan pääkäsittelyssä, mikä heikentäisi mahdollisesti todistelun laatua asiassa ja toisaalta johtaisi tarpeettomiin lisäkustannuksiin niin osapuolille, todistajille kuin valtiollekin. Näin ollen jäsenelty pääkäsittely on selvästi uudistuksen tärkein tavoite kärjäoikeudessa ja sen myötä todistelun kohdentuminen oikealla tavalla teemakohtaisesti loogisessa järjestyksessä vain riittäisiin seikkoihin. Tämä asettaa selkeitä vaatimuksia myös yhteenvedolle, jonka tulee luoda pohja teemakohtaiselle todistelun vastaanottamiselle.

Uudistuksen myötä oikeudenkäynnin painopiste siirtyy entistä suuremmassa määrin kärjäoikeuksiin. Kärjäoikeuden pääkäsittelyssä laadittavat todistelutallenteet muodostavat perustan suullisen todistelun vastaanottamiselle ja käsittelylle muutoksenhakuvaiheessa. Näin ollen asianosaisten ja kärjäoikeuden tulee yhdessä suunnitella ja toteuttaa todistelun vastaanottaminen uudistuksen tavoitteiden mukaisesti siten, että oikeudenkäynnin painopiste pysyy kärjäoikeudessa ja että todistelutallenteet mahdollistavat tarkoituksenmukaisen ja tehokkaan muutoksenhaun. Tällöin hovioikeus voi keskittyä ainoastaan kontrolloimaan kärjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuutta myös suullisen todistelun osalta hyödyntäessään täysin samaa todistelua kuin kärjäoikeus.

Käsillä oleva muistio on laadittu hovioikeuksien presidenttien loppusyksystä 2021 asettamassa todistelutallenneuudistuksen täytäntöönpanoa valmisteleavassa työryhmässä. Työryhmän puheenjohtajana toimii Itä-Suomen hovioikeuden presidentti Antti Savela ja jäsenenä hovioikeudenneuvokset Petteri Korhonen, joka toimii myös työryhmän sihteerinä (Vaasan hovioikeus), Eero Antikainen (Itä-Suomen hovioikeus), Maarit Tukiainen (Rovaniemen hovioikeus), Terhi Mattila (Helsingin hovioikeus) ja Atte Andersson (Turun hovioikeus) sekä asessori Jurkka Jämsä (Vaasan hovioikeus). Laamanni Jyrki Rinnemaa (Kainuun kärjäoikeus) ja kärjätuomari Jyrki Määttä (Oulun kärjäoikeus) ovat osallistuneet muistion laatimiseen.

Uudistukseen liittyvää koulutusta suunnitellaan erillisessä koulutustyöryhmässä, jonka puheenjohtajana toimii hovioikeudenneuvos Petteri Korhonen ja jonka jäseniä ovat hovioikeudenneuvos Maarit Tukiainen, laamanni Jyrki Rinnemaa, kärjätuomari Jyrki Määttä, erityisasiantuntija Inka Grönqvist, aluesyyttäjä Tapio Rasila, asianajaja Jarkko Männistö ja asessori Jurkka Jämsä. Myös johtaja Pasi Kumpula (TIV) on osallistunut työryhmän työskentelyyn. Koulutukset suunnitellaan ja toteutetaan läheisessä yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

2 Jäsennely oikeudenkäynti kärjäoikeudessa

- **Asian valmistelussa** kärjäoikeuden tulisi kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota siihen, että asian ratkaisemiseksi tarpeelliset oikeus- ja näyttökysymykset selvitetään perusteellisesti ja asianosaisia vaaditaan tarvittaessa selventämään kantojaan. Tuomarin laatiman yhteenvedon tulee luoda pohja asian jäsennellylle käsittelylle eli jo yhteenvedon perusteella tulee olla selvää, mitä toisistaan erillisiä asiakokonaisuuksia asiaan sisältyy. Tämä mahdollistaa pääkäsittelyn jäsentämisen ja todistelun kohdentamisen teemakohtaisesti niihin merkityksellisiin seikkoihin, joista asianosaisilla on riittävästi, jolloin tarpeetonta todistelua ei esitetä. Asia on siten pääkäsittelyn jälkeen helpommin ja varmemmin ratkaistavissa kuin ilman tällaista asian valmistelua.
- **Kärjäoikeuden pääkäsittelyn merkitys korostuu.** Se on pääsääntöisesti ainoa tilaisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Pääkäsittelyssä asiassa ratkaistavana olevat kysymykset käsitellään johdonmukaisessa järjestyksessä ja siten, että eri kokonaisuudet erottuvat toisistaan riittävästi.
- Laajemmissa oikeudenkäynneissä tulee keskustella nykyistä yksityiskohtaisemmin siitä, millä tavalla todistelu vastaanotetaan ja missä järjestyksessä kutakin kuulusteltavaa kuulusteltaisiin (**prosessisuunnitelma**). Prosessisuunnitelman tulee olla asianosaislähtöinen ja tuomarin tulee valvoa sen toteuttamiskelpoisuutta sekä noudattamista.
- Kärjäoikeuden tulee huolehtia siitä, että suullisen todistelun kuva- ja äänitallenne on laajoissa asioissa hyödynnettävissä tarkoituksenmukaisella tavalla muutoksenhaussa (kuva- ja äänitallenteen merkitseminen eli **indeksointi**). Mitä jäsennellympi kärjäoikeuskäsittely on, sitä helpommin ja tehokkaammin indeksointi voidaan tehdä kärjäoikeudessa. Tämä mahdollistaa osaltaan jäsennellyn ja oikein kohdistetun suullisen todistelun vastaanottamisen hovioikeudessa.
- Kärjäoikeuskin voi eräissä tilanteissa ottaa **todisteluna vastaan aikaisemmin tehdyn kuva- ja äänitallenteen.**

2.1 Säännökset ja esityöt

2.1.1 Asian valmistelu

a) Riita-asiat

OK 5 luku 17 § 1 mom. (muutettu)

Tuomioistuimen on toimitettava valmistelu siten, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä yhtäjaksoisesti ja jäsennellysti.

Valmistelun toiseksi tavoitteeksi on lisätty sen varmistaminen, että asia voidaan käsitellä pääkäsittelyssä jäsennellysti. Valmistelussa tulisi aiempaa enemmän kiinnittää huomiota siihen, mitä suullista todistelua asianosaiset esittävät mistäkin teemasta, sekä siihen, millä tavalla ja missä järjestyksessä kutakin kuulusteltavaa kuulusteltaisiin (HE 133/2021 vp s. 59).

b) Rikosasiat

Tavoitteena on edistää laajojen rikosasioiden tehokasta ja tarkoituksenmukaista käsittelyä toimittamalla suullisia valmisteluistuntoja ja tekemällä kirjallisia yhteenvetoja nykyistä useammin (HE 133/2021 vp s. 23).

ROL 5 luku 10 § 1 mom. (muutettu)

Asiassa on toimitettava suullinen valmistelu, jos pääkäsittelyn keskittämisen tai asian jäsennellyn käsittelyn turvaaminen sitä edellyttää.

Pykälän 1 momentti on muutettu niin, että suullinen valmistelu on toimitettava pääkäsittelyn keskittämisen turvaamisen lisäksi silloin, jos asian jäsennellyn käsittelyn turvaaminen sitä edellyttäisi. Suullisen valmistelun toimittaminen ei enää edellytä erityistä syytä. 6 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tulisi valvoa pääkäsittelyssä myös sitä, että asia käsitellään jäsennellysti. Tämä edellyttäisi suullisen valmistelun toimittamista etenkin silloin, kun asiassa esitettäisiin runsaasti suullista todistelua tai kun sitä esitettäisiin pääkäsittelyssä teemoittain. Suullisen valmistelun toimittaminen ei olisi suurimmassa osassa rikosasioita edelleenkaan tarpeen (HE 133/2021 vp s. 80–81).

ROL 5 luku 10 b § (uusi)

Tuomioistuimen on valmistelun kuluessa tehtävä kirjallinen yhteenveto asianosaisten vaatimuksista, niiden perusteista sekä tarvittaessa todisteista ja siitä, mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, jos se on asian laajuuden vuoksi tai muusta erityisestä syystä tarpeen.

Yhteenveto on tehtävä jo ennen suullisen valmistelun istuntoa, jos sen voidaan katsoa edistävän suullisen valmistelun toimittamista. Valmistelun edetessä yhteenvetoa tulee tarvittaessa täydentää.

Asianosaisille on varattava tilaisuus lausua käsityksensä yhteenvedosta.

Yhteenvedon tekeminen olisi yleensä perusteltua, jos asia olisi tavallista laajempi siinä ratkaistavien kysymysten tai nimetyn todistelun määrän perusteella. Jos asiassa toimitettaisiin suullinen valmistelu, yhteenvedon tekeminen olisi yleensä aiheellista. Yhteenveto tulisi tehdä myös silloin, kun se olisi muun kuin asian laajuuteen liittyvän erityisen syyn vuoksi tarpeen. Kysymys voisi olla esimerkiksi siitä, että rikosasia olisi oikeudellisesti poikkeuksellisen monimutkainen, vaikka siinä ei esitettäisikään paljoa todistelua. Yhteenvedon ansiosta voitaisiin varmistua siitä, että tuomioistuin olisi ymmärtänyt asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet oikein (HE 133/2021 vp s. 82).

ROL 5 luku 13 § 1 mom. (muutettu)

Jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on aloitettava kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Määräaika on kolme viikkoa, jos asiassa toimitetaan suullinen valmistelu. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun päätös on tehty.

Muutoksella on pyritty mahdollistamaan suullisen valmistelun toimittaminen erityisesti todistelultaan laajoissa rikosasioissa. Muutos ei kuitenkaan välttämättä pidentäisi aikaa, jossa asia ratkaistaisiin, vaan saattaisi joskus jopa lyhentää sitä, koska suullisen valmistelun istunnon toimittaminen tulisi nykyistä useammin mahdolliseksi. Hyvin toimitettu suullinen valmistelu mahdollistaisi asiassa

esitettävän todistelun rajaamisen ja pääkäsittelyn kohdentamisen relevanteimpiin kysymyksiin. Näin suullinen valmistelu voisi lyhentää pääkäsittelyä ja mahdollisesti myös tuomion kirjoittamiseen tarvittavaa aikaa (HE 133/2021 vp s. 82).

Laajoissa asioissa suullisen valmistelun toimitamisella olisi erityinen merkitys, koska se parantaisi käräjäoikeuden edellytyksiä ottaa suullinen todistelu vastaan siten, että siitä ehdotuksen mukaan tehtävästä kuva- ja äänitallenteesta tulisi jäsennelly ja johdonmukainen kokonaisuus. Silloin suullinen todistelu voitaisiin ottaa hovioikeudessa vastaan tältä tallenteelta vaivatta vain siltä osin kuin mistä asiassa on enää kysymys (HE 133/2021 vp s. 82–83).

Lainkohdan 3 momentti säilyy uudistuksen jälkeenkin voimassa seuraavan sisältöisenä: Jos 7 tai 11 §:ssä tarkoitettu toimenpide, syytteiden käsitteleminen yhdessä tai muu tärkeä syy vaatii, 1 tai 2 momentissa tarkoitettu määräaika voidaan määrätä säädettyä pidemmäksi.

2.1.2 Pääkäsittely

OK 6 luku 2 a § 1 mom. ja ROL 6 luku 5 §:n 1 mom. ensimmäinen virke (muutettu)

Tuomioistuimen on valvottava, että asia käsitellään jäsennellysti ja että käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä.

Jäsennelly käsittelytapa tarkoittaa, että ratkaistavat kysymykset käsitellään pääkäsittelyssä johdonmukaisessa järjestyksessä ja siten, että eri kokonaisuudet erottuvat toisistaan. Tämä voisi merkitä sitä, että kuulusteltavaa kuulusteltaisiin kustakin todistusteemasta erikseen. Käsittelytapaa tulisi käyttää etenkin asioissa, joissa on paljon suullista todistelua tai joissa kuulustelut ovat pitkäkestoisia ja koskevat useita eri kysymyksiä. Riita-asiasta esimerkkinä voisi olla talokauppariita, jossa todistajan pää- ja vastakuulustelu toimitettaisiin ensin reklamaatiosta, sitten perustusten virheistä ja viimeksi katon virheistä, kustakin erikseen (HE 133/2021 vp s. 59–60).

Rikosasian jäsennelly käsittely voisi merkitä käytännössä esimerkiksi sitä, että pääkäsittelyssä otettaisiin ensiksi vastaan suullinen todistelu rikosvastuun perustavista seikoista kaikilta osin kuulemalla ensiksi asianomistajaa ja syytettyä sekä todistajia. Tämän jälkeen voitaisiin samassa järjestyksessä ottaa vastaan suullinen todistelu siitä, mitä vahinkoa ja kuinka paljon syytteenalaisesta rikoksesta on aiheutunut (HE 133/2021 vp s. 83).

Todistelun teemoittainen vastaanottaminen edellyttää tyypillisesti lähtökohtaisesta kuulustelujärjestyksestä poikkeamista. Asian jäsennelly käsittely on peruste poiketa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 48 §:n 2–4 momenttien mukaisesta kuulustelujärjestyksestä. Näin pyritään edistämään teemoittaista kuulustelutapaa ja korostamaan tuomioistuimen mahdollisuutta toimittaa kuulustelut kunkin asian erityispiirteet huomioon ottavalla tavalla (HE 133/2021 vp s. 62–63).

Suullisen todistelun vastaanottamistavan ei lähtökohtaisesti tulisi johtaa siihen, että kuulusteltava joutuisi monipäiväisissä pääkäsittelyissä saapumaan tuomioistuimeen lukuisina päivinä. Toisaalta etäyhteyksien käyttö olisi omiaan

vähentämään kuulusteltavalle useammasta kuulemiskerrasta aiheutuvaa haittaa (HE 133/2021 vp s. 60).

Lakivaliokunnan mukaan suullisen todistelun vastaanottaminen jäsennellysti ei ole aina erityisen yksinkertaista. Näin on etenkin pääkuulustelussa, jossa kuulusteltavan pitää lähtökohtaisesti antaa vapaasti kertoa, mitä hän asiasta tietää. Lakivaliokunta painottaa, että jäsennellyn kuulustelun toteuttamista harkittaessa pitää ottaa huomioon asian ja kuulustelun erityispiirteet. Teemoittainen tai muulla tavalla jäsennelly kuulustelu olisi perusteltua lähinnä laajoissa asioissa ja kuulemisissa. Tuomioistuimen ei silti tulisi rajoittaa kuulusteltavan vapaata kerrontaa pääkuulustelussa liian ankarasti (LaVM 16/2021 vp s. 14).

2.2 Työryhmän kannanotot

2.2.1 Riita-asiat

Jäsentyneen käsittelytavan varmistaminen edellyttää paitsi tuomarin aktiivista prosessinjohtoa tässä suhteessa myös jäsentynyttä asianajoa osapuolten taholta. Tavoitteena tulee olla, että jo haastehakemuksessa ja vastauksessa asia esitetään jäsennellysti. Vähintään tuomarin tulee tarvittaessa kysymyksiin selvittää, mihin oikeusohjeisiin asianosaiset vaatimuksensa perustavat ja mitkä riitaiset seikat ovat näin ollen oikeustositseikkojen asemassa todistelun kohteina. Yhteenvedossa tulee esittää jäsennellysti asian riidattomat ja riitaiset seikat sekä viimeksi mainittuja todistusteemoja koskevat todisteet.

Riita-asian valmistelussa tulee aiempaa enemmän kiinnittää huomiota tarjotun suullisen todistelun tarpeellisuuteen, täsmälliseen teemoittamiseen sekä mahdollisuuksiin käyttää todistelun vastaanottamisessa jäsentynyttä käsittelytapaa. Kysymys voisi olla asian käsittelystä tiettyinä kokonaisuuksina tai todistelun vastaanottamisesta tällä tavoin, esimerkiksi teemoittain, jolloin samalla kertaa otettaisiin vastaan kaikki tiettyä teemaa koskeva todistelu, sekä henkilötodistelu että reaalityodisteet. Lisäksi kuulustelut voidaan toteuttaa teemoittain (teema 1: pääkuulustelu, vastakuulustelu, tarkentavat kysymykset; teema 2: pääkuulustelu, vastakuulustelu, tarkentavat kysymykset jne.). Erityisesti tämä koskee laajoja, paljon suullista todistelua sisältäviä juttuja, joissa pääkäsittely kestää useampia päiviä. Lisäksi tulee arvioida esimerkiksi mahdollisuutta kuulla asiantuntijoita vastakkain eli samanaikaisesti.

Riita-asian valmistelun päättyessä tulee tuomioistuimelle ja asianosaisille olla selvillä yhteenvedosta ilmenevät asiassa ratkaistavat kysymykset ja riitaisia seikkoja koskeva tarpeellinen todistelu teemoineen. Kysymyksenasettelun ja todistelun perusteella tulee valita kyseiseen asiaan soveltuva ja pääkäsittelyssä noudatettava jäsentynyt käsittelytapa, johon myös asianosaiset ovat sitoutuneet. Tämä kaikki helpottaa asian ratkaisemista käräjäoikeudessa laadukkaasti. Etenkin laajemmissa asioissa tulee laatia myös kirjallinen prosessisuunnitelma jäsentyneen käsittelyn pohjaksi ja sitouttaa asianosaiset siihen mieluiten niin, että he laativat prosessisuunnitelman. Tuomioistuimen tulee tällöinkin arvioida suunnitelman toteuttamiskelpoisuutta. Tämän varmistamiseksi prosessisuunnitelmaan tulisi sisällyttää kuulustelujen arvioitu kesto, myös

vastakuulusteluun tarvittava aika huomioiden, ja ne teemat, joista henkilöä kuulustellaan.

Soveltuva jäsenystapa voi olla esimerkiksi sellainen, että erotetaan toisistaan oikeudellisesti ensi- ja toissijaiset kysymykset, kuten reklamaatio ja virhe(et). Jäsentelyssä voidaan käsitellä myös eriteltynä tiettyihin tapahtumiin tai asiakokonaisuuksiin liittyviä vaatimuksia sekä sellaisia kysymyksiä, joissa todistustaakka on eri asianosaisilla. Esimerkiksi sopimusriidassa voidaan käsitellä erikseen sopimuksen sisältöä, sopimusrikkomusta, syy-yhteyttä, sopimusosapuolen huolellisuutta ja korvauksen määrää koskevia kysymyksiä.

Henkilötodistelua tulee esitöissä linjatun mukaisesti pyrkiä vastaanottamaan siten, että kuulusteltavan ei ole tarpeen saapua useita kertoja oikeudenkäyntiin. Toisaalta valitusta jäsentelystä ja kuulusteltavan olinpaikasta riippuen saattaa olla tarkoituksenmukaisinta, että kuulustelu toimitetaan usealla kerralla, jos se on tarpeen asian selkeän ja ymmärrettävän käsittelyn kannalta. Riita-asioissa tulee tältä osin antaa huomattava merkitys kuulusteltavien palkkioista vastuussa olevien asianosaisten näkemyksille.

Vaatus jäsenelystä käsittelystä koskee kaikenlaisia asioita. Tarve käsittelyn ennalta suunniteltuun jäsentämiseen korostuu, jos asiassa on monia asianosaisia, monitahoisia oikeuskysymyksiä ja niihin liittyvää todistelua, tai jos todistelua on oikeudellisesti yksinkertaisessa asiassa runsaasti. Tällöin pääkäsittely kestää yleensä yhtä päivää pidempään. Olennaista on, että tuomioistuimen tulee voida johtaa oikeudenkäyntiä ja asianosaisten ajaa asiaansa myös näissä tilanteissa selkeästi ja johdonmukaisesti.

2.2.2 Rikosasiat

Rikosasioissa kysymyksenasettelun kannalta merkitykselliset riittaiset seikat selviävät usein vasta pääkäsittelystä. Tyypillistä on myös se, että kuulustelut eivät ole pitkiä tai ne koskevat vain muutamaa teemaa. Tämä rajaa tavanomaiset rikosasiat hallituksen esityksessä kuvatun kaltaisen teemakohtaisen jäsentelyn ulkopuolelle. Pääkäsittely ei tyypillisesti kestä tällaisissa asioissa enempää kuin yhden päivän. Jäsentelyä on kuitenkin myös esimerkiksi kuulustelujen toimittaminen syytekohdittain keskitettynä.

Jäsentämisen tulisi myös rikosasioissa perustua luonteviin oikeudellisiin kokonaisuuksiin eli yhtä oikeaa tapaa ei voida esittää. Tapauksen olosuhteista riippuen voi olla perusteltua käsitellä asiaa syytekohdittain, vastaajittain tai erilaisina toiminnallisina kokonaisuuksina eli esimerkiksi tiettyä huumausaine-erää tai yhtiötä koskevilta osin. Lisäksi voidaan ottaa huomioon henkilötodistelun teemat. Joissain tapauksissa useita henkilöitä voidaan kuulustella esimerkiksi sellaisen illan kulusta, jonka aikana on väitetysti syyllistytty useisiin rikoksiin, kun taas joskus useilla henkilöillä on yksittäisiä havaintoja, jolloin kokonaisuuden asemesta voi olla perustellumpaa tarkastella yksittäisiä tekoja ja niistä esitettävää todistelua.

Laajassakin rikosasiassa on usein riittävää, että yksittäisen henkilön kuulustelu suoritetaan yhdellä kerralla, esimerkiksi syytekohdittain. Kuulustelun selkeyttä kuitenkin parantaa se, jos kustakin syytekohdasta tai muusta teemasta

toimitetaan erikseen pää- ja vastakuulustelu. Myös kuulustelun jäsentämisessä tulee antaa painoarvoa asianosaisten näkemyksille. Mikäli pääkuulustelu toimitetaan kerralla kaikista teemoista, tämä voi olla omiaan hämärtämään jäsenystä ja sekoittamaan kuulustelun kulkua. Ainakin haavoittuvassa asemassa olevat kuultavat, kuten väkivaltarikosten uhrit, tulisi kuulla yhdellä kertaa. Sen sijaan esimerkiksi verotarkastajan kuuleminen voidaan joissain tapauksissa toteuttaa myös eri päivinä, mikäli tämä edistää asian selkeää käsittelyä.

Hallituksen esityksessä kuvatun kaltaista jäsenelyä käsittelyä edellyttävät laajat rikosasiat tulee tunnistaa jo hyvissä ajoin. Tällaisen rikosasian tunnusmerkki on muun muassa se, kun kuulusteltavien kertomukset ovat pitkäkestoisia ja koskevat useita erillisiä kokonaisuuksia. Pääkäsittelyn kesto on tällöin yleensä useampia päiviä.

Rikosasian jäsenelyä käsittelyn toteuttamisen perusta luodaan jo haastehakemuksen laatimisvaiheessa, mikä asettaa vaatimuksia syyttäjien toiminnalle. Kysymyksenasettelu ja jäsenelystapa täydentyvät asian valmistelussa muiden osapuolten ja tuomioistuimen panoksella. Vastaukset ja suullinen valmisteluistunto sekä yhteenvedon ja prosessisuunnitelman laatiminen ovat keskeisessä asemassa jäsenelyä käsittelyn toteutumisen varmistamisessa myös rikosasioissa.

Jäsenelyä toteuttamiseksi on usein laajoissa asioissa tärkeää tai jopa välttämätöntä laatia yhteenveto sekä toimittaa suullinen valmistelu, jotta oikeudenkäynti ja todistelutallenteet olisivat mahdollisimman johdonmukaisia. Tällöin määräaika pääkäsittelyn aloittamiseen on vangittujen vastaajien osalta jo lähtökohtaisesti pidempi ja sitä voidaan edelleen pidentää esimerkiksi todistelun keskittämiseen tähtäävien toimenpiteiden vaatiessa (ROL 5 luku 13 § 3 mom.). Esitöissä on korostettu pääkäsittelyn keskittämisen turvaamista myös ”muun tärkeän syyn” osalta (HE 82/1995 vp s. 73). Näin ollen jäsenelyä käsittelyn turvaaminen voi joissain tilanteissa muodostaa perusteen pidentää määräaika vangitun vastaajan jutun käsittelyn aloittamiselle.

3 Todistelutallenteen tekeminen ja indeksointi

- Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on käräjäoikeudessa tehtävä **kuva- ja äänitallenne**.
- Kuva- ja äänitallenteen indeksointi tulee tehdä käräjäoikeudessa kaikissa asiaryhmissä toimitettavissa pääkäsittelyissä silloin, kun kuulusteltavan henkilön kertomus on **pitkäkestoinen ja koskee useita toisistaan erillisiä kokonaisuuksia**, syytekohtia tai tapahtumia. Asian käsittely jäsennellysti on edellytys sille, että käräjäoikeudessa tehty kuva- ja äänitallenne pystytään indeksoimaan eli indeksointi noudattaa jäsentelyn mukaista järjestystä.
- Valtaosassa käräjäoikeuksien käsittelemistä asioista indeksointia ei tehdä. **Lyhyiden tai vain yhtä teemaa tai asiakokonaisuutta koskevien kertomusten** indeksointi ei myöskään ole tarpeen. Lähtökohtana on, että indeksointi toteutetaan pääkäsittelyssä kertomusten tallentamisen yhteydessä samalla, kun tallennusjärjestelmään tehdään kuulustelun yksilöivät merkinnät.
- Käräjäoikeuden **pöytäkirjaan** tulee merkitä tiedot asiassa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta siten, että videotallennusjärjestelmästä kyetään vaivatta löytämään asiaa koskeva tallenne ja erottamaan siltä eri kuulusteltavien kertomukset. Jos kuva- ja äänitallenne on indeksoitu, pöytäkirjaan tulee merkitä tieto siitä, millä tavalla indeksointi on tehty.
- Indeksointi tulee toteuttaa siten, että tallenteelta ja pöytäkirjasta ilmenee, mihin syytekohtaan tai mihin todistusteemaan kukin kuulustelujakso liittyy. Myös julkisuusnäkökohdat on otettava huomioon siten, että tallenteelle tehdään merkinnät kertomusten salassa pidettävistä osista.
- Jäsennelly oikeudenkäynti ja sitä vastaava indeksointi käräjäoikeuden tekemässä ääni- ja kuvatalenteessa on laajoissa asioissa ehdoton edellytys sille, että hovioikeus voi ottaa vastaan ainoastaan tarpeellisen suullisen todistelun videotallenteelta.

3.1 Säännökset ja esityöt

OK 22 luku 6 § 1 mom. (muutettu)

Todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta on käräjäoikeudessa tehtävä kuva- ja äänitallenne.

Tällä hetkellä äänitallenne tehdään todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelusta. Tarkoitus ei olisi muuttaa niiden henkilöiden joukkoa, joiden kertomukset tallennetaan. Kuva- ja äänitallenne tulisi tehdä niiden kuulusteltavien kertomuksista, joiden kertomukset tällä hetkellä äänitetään. Asianosaisen ja muun henkilön kertomukset tulisi tallentaa siltä osin kuin heitä kuullaan todistelutarkoituksessa (HE 133/2021 vp s. 64).

Tallenteen indeksoinnista ja sen merkitsemisestä käräjäoikeuden pöytäkirjaan ei säädetä laissa vaan sitä käsitellään hallituksen esityksen perusteluissa. Lakivaliokunta on katsonut, että indeksointi on osa kuva- ja äänitallenteen ”tekemistä” (LaVM 16/2021 vp s. 6).

Tallennetut kertomukset tulee tarpeen mukaan indeksoida eli tallenteelle tulisi merkitä kohdat, joilla käsitellään eri asioita, kuten eri teemoja tai syytekohtia. Mahdollisuuksien mukaan huomiota tulisi kiinnittää myös julkisuusnäkökohtiin. Kertomusten indeksointi olisi omiaan helpottamaan asian valmistelua ja

lyhentämään pääkäsittelyiden kestoa hovioikeudessa. Kertomuksen indeksointi olisi tarpeen lähinnä silloin, kun kertomus on pitkäkestoinen ja koskee useita toisistaan täysin erillisiä oikeussuhteita, syytekohtia, todistusteemoja tai tapahtumia. Sen sijaan lyhyiden tai vain yhtä teemaa tai asiakokonaisuutta koskevien kertomusten indeksointi ei olisi tarpeen. Kertomusten indeksointia puoltaisi, jos asia olisi laaja, ja siinä kuulusteltaisiin useaa henkilöä pitkään. Suurimmassa osassa asioita kertomusten indeksointi ei olisi tarpeen. Hallituksen esityksen mukaan kertomuksia indeksoitaisiin etupäässä laajoissa asioissa, joiden ratkaisemiseen osallistuu kärjäoikeudessa usein kolme kärjätuomaria (HE 133/2021 vp s. 27, 65, LaVM 16/2021 vp s. 6).

Hallituksen esityksen mukaan indeksoinnin tekee kärjäoikeus. Lakivaliokunta on pitänyt tätä asianmukaisena. Kertomuksen indeksointi on osa kuva- ja äänitallenteen tekemistä, mikä puolestaan kuuluu suullisen todistelun vastaanottamiseen. Ainoastaan kärjäoikeus kykenee indeksoimaan kertomuksen pääkäsittelyssä sitä esitettäessä. Indeksoinnin tekeminen erikseen merkitsisi huomattavaa ajankäyttöä, mikä aiheuttaisi kustannuksia. Se, milloin indeksoinnin tekeminen on tarpeen, jää tuomioistuimen harkintaan (LaVM 16/2021 vp s. 6).

OK 22 luku 5 § 1 mom. 4 kohta (uusi)

Pääkäsittelyn pöytäkirjaan on 3 §:ssä säädetyn lisäksi merkittävä asian käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot ja siinä on mainittava:

4) tiedot asiassa vastaanotetusta suullisesta todistelusta tehdystä kuva- ja äänitallenteesta.

Kärjäoikeuden tulisi merkitä pöytäkirjaan tiedot asiassa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta siten, että videotallennusjärjestelmästä kyettäisiin vaivatta löytämään asiaa koskeva tallenne ja erottamaan siltä eri kuulusteltavien kertomukset. Jos kuva- ja äänitallenne olisi indeksoitu, pöytäkirjaan tulisi merkitä tieto siitä, millä tavalla indeksointi on tehty. Kuva- ja äänitallennetta koskevat pöytäkirjamerkinnot helpottaisivat asian valmistelua hovioikeudessa (HE 133/2021 vp s. 64).

OK 22 luku 6 § 2 mom. (muutettu)

Jos kuva- ja äänitallenteen tekeminen ei ole mahdollista, kuulustelun keskeinen sisältö on merkittävä pöytäkirjaan. Pöytäkirjattu kuulustelu on heti luettava ja pöytäkirjaan on merkittävä kuulusteltavan ilmoitus siitä, onko kuulustelun sisältö ymmärretty oikein.

Pääkäsittelyä ei tule keskeyttää tai peruuttaa, vaikka kuva- ja äänitallenteen tekeminen ei teknisistä syistä joskus onnistuisi, vaan tällöin tulee muutetun 2 momentin mukaan merkitä pöytäkirjaan kuulustelun keskeinen sisältö. Sanatarkkaa kirjaamista ei siis enää edellytetä. Kuulustelun keskeinen sisältö riippuisi asiasta ja kuulustelusta. Pöytäkirjaan tulisi merkitä kuulustelukertomuksesta vähintään kaikki se, minkä voitaisiin olettaa vaikuttavan asian ratkaisemiseen. Väärinymmärrysten välttämiseksi kuulusteltavan tulisi, kuten tähänkin asti, tarkistaa se, miten hänen kuulustelunsa keskeinen sisältö on merkitty pöytäkirjaan, ja vahvistaa se oikein merkityksi. Tallentamista, jos se on

teknisesti mahdollista, ei voi enää missään tilanteessa korvata tarkoin pöytäkirjamerkinnoin lyhyenkään lausuman kohdalla, kuten aiemmin (HE 133/2021 vp s. 66).

OK 22 luku 6 § 3 mom. (uusi)

Kuulustelusta tallennetaan kuitenkin vain ääni, jos se on anonyymin todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä tai jos siihen on muu erityisen painava syy.

Mikäli se on anonyymin todistajan henkilöllisyyden salaamiseksi välttämätöntä, kuulustelusta tehdään 3 momentin nojalla vain äänitallenne ilman kuvaa. Lakivaliokunta muutti hallituksen säännösehdoista siten, että vain äänen tallentaminen on mahdollista myös muussa tilanteessa, jos siihen on erityisen painava syy. Näin on lähinnä vain silloin, kun kuulusteltavan ulkonäön paljastuminen kuva- ja äänitallenteelta voi merkityksellisessä määrin lisätä hänen henkeensä tai terveyteensä kohdistuvan vakavan uhan toteutumisen todennäköisyyttä. On todennäköistä, että tilanteita, joissa on perusteltu tarve pitää kuulusteltavan ulkonäkö salassa yleisöltä ja muilta asianosaisilta, on käytännössä hyvin vähän (LaVM 16/2021 vp s. 15–16).

3.2 Työryhmän kannanotot

3.2.1 Todistelutallenteen sisältö

Lainsäätäjä ei ole ohjannut millään tavalla sitä todistelutallenteiden käytön kannalta keskeistä kysymystä, millainen tallenteen tulisi olla. Esitöissäkään ei ole esitetty näkemyksiä muun ohella siitä, mistä suunnasta kuultavaa olisi kuvattava tai tulisiko kuvassa näkyä myös vuorovaikutusta kuultavan ja kuulustelijan välillä.

Tässä vaiheessa saadun tiedon perusteella kuuleminen tallennetaan vain yhdellä kameralla, joka kuvaa kuultavaa edestäpäin. Tällaisen järjestelmän etuja ovat ainakin edullisuus ja vakioitavuus. Lisäksi se ei kuluta kohtuuttomasti tallentamiskapasiteettia. Haittana on kuitenkin se mahdollisuus, että tallenteelta jää puuttumaan jokin myöhemmin hovioikeusvaiheessa relevantiksi väitetty yksityiskohta. Tallenteelta eivät välity myöskään kuulusteluun aina liittyvä kuulusteltavan ja kuulustelijan välinen vuorovaikutus eivätkä yleisön tai muiden osapuolten reaktiot kuulusteluun.

Esimerkiksi henkilötodistelun apuvälineitä käytettäessä on välttämätöntä, että kysyjä kertoo tallenteelle tarkasti, mihin kirjalliseen todisteeseen ja sen kohtaan hän viittaa esittäessään kuultavalle kysymyksiä, ellei aineistoa kyetä tallentamaan osaksi tehtävää kuva- ja äänitallennetta. Kun käräjäoikeuksissa käytetään yhä enemmän sähköistä aineistoa henkilötodistelun apuvälineinä, olisi suotavaa, että kuulemisen yhteydessä esimerkiksi asiakirjaan tai valokuvaan voitaisiin merkitä se kohta, josta kuultava kertoo jotain. Näin se olisi helposti löydettävissä myös hovioikeusvaiheessa tallenteen esittämisen yhteydessä.

3.2.2 Indeksoinnin tavoitteet

Suullisen todistelun tallenteen indeksointi tehdään silloin, kun kertomus on pitkäkestoinen ja koskee useita toisistaan erillisiä kokonaisuuksia, syytekohtia,

todistusteemoja tai tapahtumia. Indeksointimerkintöjen tarkoituksena on, että niiden avulla voidaan erottaa nämä kertomuksen erilliset kokonaisuudet toisistaan. Mitä pidempi kertomus olisi ja mitä useampia erillisiä asiakokonaisuuksia se käsittäisi, sitä tarpeellisempaa indeksointikin olisi. Sen sijaan lyhyiden tai vain yhtä teemaa tai asiakokonaisuutta koskevien kertomusten indeksointi ei ole tarpeen. Suurimmassa osassa asioita kertomusten indeksointi ei siten ole tarpeen.

Indeksointi perustuu laajassa asiassa noudatettavaan käsittelyn jäsentämistapaan eli merkitsee oikeastaan asian jäsentämistä henkilötodistelun osalta. Indeksointi tekee kunkin kertomuksen sisäisen rakenteen läpinäkyväksi eli osoittaa, mistä eri teemoista henkilö on kertonut ja minkä aikaa. Asian jäsenneily käsittely myös henkilötodistelua esittäessä palvelee jo kärjäoikeudessa asian käsittelyn selvyttä ja prosessinjohtoa. Kärjäoikeudessa puheenjohtajan tulee tarvittaessa valvoa sovitun jäsentämistavan noudattamista ja sitä, että henkilötodistelun osalta noudatetaan tuohon jäsenneilykseen perustuvaa prosessisuunnitelmaa. Näin kärjäoikeuskin saa selkeän ja johdonmukaisen käsityksen henkilötodistelun sisällöstä ja merkityksestä asiassa.

Indeksoinnista on suurin hyöty tilanteessa, jossa oikeudenkäynnin kohde hovioikeudessa on merkittävästi suppeampi kärjäoikeuteen verrattuna. Tällaisen asian käsittelyä hovioikeudessa helpottaa myös asianosaisten kannalta se, että kuulemiset ja siten todistelutallenteet muodostavat jäsenneilyjä kokonaisuuksia, joista muutoksenhaussa relevantit kohdat ovat helposti yksilöitävissä indeksoinnin avulla. Näin hovioikeudessa vältetään ottamasta vastaan valituksen tutkimiseksi tarpeetonta todistelua teemoista, jotka eivät ole muutoksenhaun kohteena.

Laajoissa asioissa on jo nykyisin tyypillistä, että eri oikeussuhteita, syytekohtia tai vastaajia koskeva käsittely jakautuu eri ajankohtiin. Nykyisin näissä tilanteissa laaditaan siis useita äänitallenteita. Tallentamisen tapahtuessa videolle ei indeksointi tuota juuri lainkaan lisätyötä tilanteessa, jossa tallenteita on joka tapauksessa useita ja ne joudutaan erottelamaan kuten nytkin. Eri tallenteiden ja indeksoinnin on kuitenkin käytävä selvästi ilmi sekä tallennusjärjestelmästä että kärjäoikeuden pöytäkirjasta. Rikosasioissa syyttäjän olisi suotavaa ilmoittaa käsityksensä indeksointitarpeesta kärjäoikeuteen infolehdellä.

Kärjäoikeuden tulee tehdä kuva- ja äänitallenne kaikkien asiaryhmien asioissa, joissa kärjäoikeus toimittaa pääkäsittelyn ja joissa vastaanotetaan henkilötodistelua. Poikkeustilanteisiin palataan jäljempänä kohdassa 3.2.4, jossa käsitellään kuulustelutavan vaikutusta kuva- ja äänitallenteen tekemisessä. Vastaavasti myös indeksointi tulee tehdä kaikkien asiaryhmien pääkäsittelyissä kuulusteltavien henkilöiden kuulusteluista niissä tilanteissa, joissa indeksointivaatimukset muutoin täyttyvät.

3.2.3 Indeksoinnin toteuttaminen käytännössä

Muistiota laadittaessa ei ole ollut tiedossa, miten videotallennejärjestelmä ja indeksointi tullaan teknisesti toteuttamaan. Ruotsissa kertomuksen indeksoinnin vaihtoehtona käytetään tallennuksen päättämistä ja uuden tallenteen luomista siirryttäessä uuteen asiakokonaisuuteen. Tällöin erillistä indeksointia ei tarvita, koska tallenteen nimeäminen ja pöytäkirjamerkinnet mahdollistavat tiettyä

asiakokonaisuutta koskevan tallenteen tunnistamisen. Mitään estettä ei olisi menetellä vastaavalla tavalla myös meillä.

Indeksoinnin tarpeesta ja sen perustana olevasta asian jäsenelystä käsittelystä päättää asian puheenjohtaja ja käytännön toteutuksesta hän tai joku muu tuomioistuimen tehtävään määräämä henkilö, joka voi olla kärjäsihteeri tai kärjänotaari. Myös useampijäsenisen kokoonpanon jäsen voi vastata indeksoinnin käytännön toteutuksesta. Yleensä olisi tarkoituksenmukaista tuomarin tehtävien kannalta, että pöytäkirjaa pitävä sihteeri huolehtisi myös indeksoinnin teknisestä toteuttamisesta saamiensa ohjeiden mukaisesti. Mikäli indeksoinnista huolehtii sihteeri, hänen ei kuitenkaan voida edellyttää tunnistavan, missä vaiheessa siirrytään jäsentelyssä uuteen teemaan. Kuulustelu on näin ollen syytä toteuttaa siten, että puheenjohtaja selvästi ilmoittaa, milloin tietty teema on käsitelty ja siirrytään uuteen. Näin myös kuultava ja asianosaiset ovat jatkuvasti selvillä käsittelyn kulusta, minkä lisäksi pöytäkirjasta on mahdollista saada tieto siitä, koska minkäkin teeman käsittely on alkanut ja kuinka kauan se on kestänyt. Kuultavan vapaata kerrontaakin on tarvittaessa ohjattava siten, että puheenjohtaja selostaa, mistä eri teemoista häntä kuulustellaan ja missä järjestyksessä tämä tapahtuu.

Oikeudenkäynti on siten rytmittettävä tavalla, jossa jäsentely tulee kaikille ilmeiseksi myös oikeudenkäynnin kuluessa. Laajempien asioiden valmistelussa laadittavat yhteenveto ja prosessisuunnitelma muodostavat pohjan asian jäsenelleylle käsittelylle ja tämä jäsenitys edelleen pöytäkirja- ja indeksointimerkinnöille. Prosessisuunnitelma on siten laadittava sellaiseksi, että se on käytännössä toteuttamiskelpoinen.

Indeksoinnin tekemisessä on perusteltua pitää tarpeettoman työn välttämiseksi lähtökohtana sitä, että kuva- ja äänitallenteen indeksointi tehdään pääkäsittelyssä aina samanaikaisesti kunkin henkilön kuulustelun yhteydessä.

Tallennusjärjestelmä tulee sinänsä mahdollistamaan indeksoinnin suorittamisen myös jälkikäteen, mutta siihen on syytä turvautua ainoastaan poikkeustilanteessa. Hyvin tehdyn prosessisuunnitelman ja aktiivisen prosessinjohtajan avulla indeksointi kyetään toteuttamaan kuulustelun yhteydessä reaaliaikaisesti ja mahdollisimman vähäisellä lisätyöllä.

Jotta tuomioistuin kykenee huolehtimaan indeksoinnin asianmukaisesta tekemisestä, tuomioistuin ei voi kuulemisen yhteydessä olla se taho, joka myös esittää sähköisessä muodossa olevia todisteita kuultavalle. Kirjallisen ja suullisen todistelun vastaanottamisen eri vaiheissa lähtökohtana tulisi olla, että kukin asianosainen hyödyntää itse sähköisesti vetoamaansa kirjallista todistelua. Istuntosalien nykyinen esitysjärjestelmä onkin suunniteltu tällaista työnjakoa silmällä pitäen.

3.2.4 Kuulustelutavan vaikutus indeksointiin

a) Henkilökohtainen läsnäolo pääkäsittelyssä

Indeksoinnin osalta toimitaan edellä kerrotuin tavoin. Mikäli kuulustelu tapahtuu näkösuojan takaa tai jonkun läsnä olematta, tallenne tehdään ja indeksoidaan, kuten muutoinkin (ks. kuitenkin jäljempänä kohta e).

b) Puhelimitse tapahtuva kuulustelu

Puhelimitse tapahtuvasta kuulemisesta voidaan tehdä ainoastaan äänitallenne, mutta se rinnastetaan ääni- ja kuvatallenteeseen eli todistelutallenteeseen. Hovioikeudet voivat kuunnella pääkäsittelyssä käräjäoikeuden äänitallenteen, joten puhelinkuulustelun indeksointi ei poikkea siitä tilanteesta, että kuulusteltava on henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä (HE 133/2021 vp s. 65). Puhelinkuulustelun rajallisten käyttömahdollisuuksien perusteella voidaan olettaa, että indeksoiminen olisi tarpeen erittäin harvoin, koska tällaiset kuulemiset olisivat yleensä suppeita tai kohdentuvat rajattuun teemaan, kuten esimerkiksi oikeuslääkärin kuuleminen.

c) Videoyhteyden välityksellä tapahtuva kuulustelu

Video- tai muun teknisen kuva- ja ääniyhteyden välityksellä tapahtuvasta kuulustelusta tehdään ääni- ja kuvatallenne, joka indeksoidaan vastaavin tavoin kuin henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä läsnä olevan henkilön kuulustelu (HE 133/2021 vp s. 65).

d) Videolle esitutkinnassa tallennettu kuulustelukertomus

Jos kertomus on jo esitutkinnassa tallennettu kuva- ja äänitallenteelle, jota voidaan laillisesti hyödyntää käräjäoikeuden pääkäsittelyssä (OK 17 luku 24 § 3 mom.), ei tällaisen kuva- ja äänitallenteen osalta ole tarpeen tehdä uutta tallennetta käräjäoikeudessa. Lähtökohtana on, että esitutkinnassa tehtyä kuva- ja äänitallennetta käytetään nykyiseen tapaan sellaisenaan myös hovioikeudessa. Näin tulisi työryhmän käsityksen mukaan menetellä myös silloin, jos esitutkitallenteen käyttämisen edellytykset ovat täyttyneet käräjäoikeudessa, mutta eivät täytyisi enää hovioikeudessa esimerkiksi sen vuoksi, että kuultava on täyttänyt 15 tai 18 vuotta. Tällaisessa tilanteessa ei siis tulisi ainakaan automaattisesti ryhtyä uudelleenkuulusteluun, koska näin saatavan kertomuksen näyttöarvo on ajan kulumisen vuoksi yleensä vähäinen ja koska kysymys ei olisi samasta henkilötodistelusta, jonka käräjäoikeus on ottanut vastaan. Parhaan todistusaineiston periaatteen mukaista on yleensä hyödyntää esitutkinnassa tehtyä videotallennetta.

e) Anonyymin todistajan kuulustelu ja äänen tallentaminen muusta erityisen painavasta syystä

Anonyymin todistajan henkilöllisyyden suojelemiseksi tai muista erityisen painavista syistä saattaa tulla esille tilanteita, joissa kuva- ja äänitallennetta ei voida laatia kyseisen todistajan kuulustelusta. Käräjäoikeudessa ei ole tarpeen tehdä indeksointia anonyymin todistajan kuulustelun osalta silloin, jos kuulustelusta tehdään hänen henkilöllisyytensä salaamiseksi ainoastaan äänitallenne. Käytännössä tarkoitetaan tilanteita, joissa kuultavan kasvoja ei voida näyttää. Mikäli anonyymin todistajan kuulustelusta poikkeuksellisesti tehdään kuva- ja äänitallenne, indeksointi suoritetaan vastaavin tavoin kuin pääkäsittelyssä läsnä olevan henkilön kuulustelu. Mahdollista on myös, että anonyymiä todistajaa kuullaan käräjäoikeudessa useaan kertaan, jolloin kuulemisesta voi tulla useita äänitallenteita. Näitä ei kuitenkaan rinnasteta todistelutallenteisiin, kuten

puhelinkuulustelun äänitallenne. Kuulustelu on toimitettava uudelleen hovioikeudessa (ks. 6.2.2).

Nykyisin esimerkiksi näköesteiden käyttö sallitaan usein jo kuultavan pyynnön perusteella, etenkin jos muut asianosaiset eivät sitä vastusta. Tyypillisesti esimerkiksi rikosasiassa puolustajalla on kuitenkin näköyhteys kuultavaan ja siten mahdollisuus tarkastella hänen sanantonta viestintäänsä. Mitään estettä ei ole menetellä siten, että istunnossa tosin käytetään näköesteitä, mutta kertomuksesta kuitenkin laaditaan tavanomaiseen tapaan kuva- ja äänitallenne. Kuultavaan ei näet välttämättä kohdistu mitään konkreettista uhkaa, vaan kysymys on pikemminkin siitä, että hän ei halua nähdä vastaajaa ja/tai kokee helpommaksi kertoa tapahtumista tällä tavoin. Kun otetaan lisäksi huomioon kuva- ja äänitallenteen väärinkäytön estämiseksi säädetyt keinot (ks. jäljempänä kohta 9.5), voitaneen useissa tilanteissa tehdä kuva- ja äänitallenne näköesteiden käyttämisestä huolimatta. Kynnyksen pelkän äänitallenteen tekemiselle tulisi olla korkealla ("erityisen painava syy").

f) Pääkäsitteilyn ulkopuolella vastaanotettu suullinen todistelu

Käräjäoikeus tekee vastaanottamastaan suullisesta todistelusta kuva- ja äänitallenteen myös silloin, kun suullista todistelua otetaan vastaan pääkäsitteilyn ulkopuolella (HE 133/2021 vp s. 63). Kuulustelujen indeksoinnin osalta toimitaan näissä tilanteissa vastaavin tavoin kuin pääkäsitteilyssä läsnä olevan henkilön kuulustelussa. Indeksoinnin tarve lienee kuitenkin näissä tapauksissa harvinaista.

4 Valitus- ja vastauskirjelmien sisältö

- **Pääkäsittelypyynnön** tulee olla perusteltu aikaisemman yksilöidyn pyynnön asemesta. Muutos on ainoastaan kielellinen eikä sen tarkoituksena ole lieventää tai kiristää pääkäsittelypyynnön perustelemisvaatimusta.
- Valituksessa on ilmoitettava, keitä henkilöitä pääkäsittelyssä halutaan kuulla.
- Valittajan on ilmoitettava ne henkilöt, joiden **kertomus on tarpeellista ottaa vastaan** sekä miltä osin kertomus on otettava vastaan: kokonaan tai vain osittain esimerkiksi tietystä syytekohtasta tai yksittäisestä todistusteemasta. Pääsääntöisesti kertomukset otetaan vastaan pääkäsittelyssä kuva- ja äänitallenteelta asianosaisten läsnä ollessa.
- Valittajan on perusteltava pyyntö kuulusteltavan **lisä- tai uudelleenkuulemisesta** sekä suullisen todistelun esittämisestä **viittaamalla**. Valituksessa on yksilöitävä ne uudet kysymykset, seikat tai todisteet, joiden vuoksi on erityinen syy kuulla henkilö uudelleen tai joiden vuoksi lisäkysymykset ovat tarpeen asian selvittämiseksi tai miksi suullista todistelua ei ole tarpeen ottaa vastaan pääkäsittelyssä, vaan se voidaan esittää viittaamalla. Viittaamisella tarkoitetaan sitä, että hovioikeus perehtyy esitettyyn suulliseen todisteluun kuva- ja äänitallenteilta asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.
- Valittaja ilmoittaa vain sellaisten henkilöiden **yhteystiedot**, joita hän haluaa kuulustella hovioikeudessa henkilökohtaisesti eli uudet todistajat hovioikeudessa tai käräjäoikeudessa kuullut henkilöt, joita halutaan kuulla uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten.

4.1 Säännökset ja esityöt

OK 25 luku 15 § 2 mom. (muutettu)

Jos valittaja haluaa, että hovioikeudessa toimitetaan pääkäsittely, hänen on perusteltava pyyntönsä. Hänen on myös ilmoitettava käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä otettava vastaan suullista todistelua tai kuultava muussa tarkoituksessa asianosaista henkilökohtaisesti. Lisäksi hänen on ilmoitettava, keiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden kertomukset on tarpeellista ottaa vastaan, ja miltä osin ne on tarpeellista ottaa vastaan. Jos valittaja haluaa kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten taikka esittää suullista todistelua pääkäsittelyssä viittaamalla siihen, hänen on perusteltava pyyntönsä.

a) Perusteltu pääkäsittelypyyntö

Valittajan on perusteltava pääkäsittelypyyntönsä. Säännös vastaa voimassa olevaa sääntelyä, mutta siinä edellytetään yksilöidyn syyn ilmoittamisen sijaan pyynnön perustelemista. Tarkoituksena ei ole ollut lieventää tai kiristää pääkäsittelypyynnön perustelemisvaatimusta, vaan muutos on yksinomaan kielellinen (HE 133/2021 vp s. 69).

b) Ilmoitus vastaanotettavasta todistelusta

Pääkäsittelypyynnön esittävän valittajan tulee myös ilmoittaa käsityksensä siitä, onko pääkäsittelyssä otettava vastaan suullista todistelua tai kuultava muussa tarkoituksessa asianosaista henkilökohtaisesti (HE 133/2021 vp s. 69). Pääkäsittely voitaisiin toimittaa edelleen myös esimerkiksi niin sanottuna pienimuotoisena pääkäsittelynä vain vastaajan kuulemiseksi (HE 105/2009 vp s. 68).

c) Keitä todistajia kuullaan ja miltä osin

Riittävää ei ole enää se, että valittaja mainitsee valituskirjelmässä vain niiden käräjäoikeudessa kuulusteltujen henkilöiden nimet, joiden kertomukset tulisi hänen näkemyksensä mukaan ottaa vastaan myös hovioikeudessa. Hänen tulee sen lisäksi ilmoittaa, tulisiko kertomus ottaa hovioikeudessa vastaan kokonaisuudessaan vai ainoastaan joiltain osin, jos sen vastaanottaminen kokonaisuudessaan ei valittajan näkemyksen mukaan olisi tarpeellista. Yksilöinti voisi koskea esimerkiksi syytekohtaa, josta hovioikeudessa on enää kysymys, tai talokauppariidassa kysymystä reklamaatiosta. Tämä parantaa osaltaan edellytyksiä rajata kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavaa suullista todistelua ja vastaanottaa se vain siltä osin, kuin mistä asiassa on hovioikeudessa enää kysymys. Sen sijaan valittajalta ei edellytetä, että valituskirjelmässä osoitetaan kuva- ja äänitallenteelta ne indeksoidut kohdat, joista hänen vetoamansa suullinen todistelu ilmenee (HE 133/2021 vp s. 69).

d) Pyyntö uudelleenkuulemisesta, lisäkuulemisesta tai viittaamisesta

Valittajan on tuotava esiin ne seikat, joihin pyyntö lisä- tai uudelleenkuulustelusta perustuu. Valittajan tulee yksilöidä lisäkuulustelupyynnössä ne kysymykset tai mahdolliset seikat, joista hän haluaa vielä kyseistä henkilöä kuulustella. Jos valittajan pyyntö on liian epätasällinen, hovioikeus voi pyytää asianosaista selventämään sitä valmistelussa (LaVM 16/2021 vp s.17).

e) Henkilöiden yhteystietojen antaminen

OK 25 luku 16 § 1 mom. (muutettu)

Valituskirjelmässä on ilmoitettava asianosaisten nimet ja heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä taikka avustajansa yhteystiedot sekä se postiosoite ja mahdollinen muu osoite, johon asiaa koskevat kehotukset, kutsut ja ilmoitukset voidaan valittajalle lähettää (prosessiosoite). *Lisäksi valittajan on soveltuvalle tavalla ilmoitettava niiden henkilöiden puhelinnumerot ja muut yhteystiedot, joita hän haluaa kuulustella hovioikeudessa henkilökohtaisesti. Jos jokin tieto myöhemmin muuttuu, valittajan tulee viipymättä ilmoittaa siitä hovioikeudelle.*

Hovioikeuden pääkäsittelyyn ei enää kutsuta henkilökohtaisesti niitä henkilöitä, joiden kertomukset otetaan hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, minkä vuoksi valittajan tulee ilmoittaa vain sellaisten henkilöiden yhteystiedot, joita hän haluaa kuulla hovioikeudessa henkilökohtaisesti eli henkilöä, jota kuultaisiin hovioikeudessa henkilökohtaisesti uudelleen tai lisäkysymysten esittämistä varten tai joka on nimetty kuultavaksi vasta hovioikeudessa. Muutos koskee viittaussäännöksen perusteella myös vastausta (HE 133/2021 vp s. 69).

4.2 Työryhmän kannanotot

Suullisen todistelun vastaanottamistavan muuttuminen siten, että suullinen todistelu otetaan hovioikeudessa lähtökohtaisesti vastaan käräjäoikeudessa tehdyiltä kuva- ja äänitallenteelta, heijastuu myös valituskirjelmän sisältövaatimukseen. OK 26 luvun 4 §:n viittaussäännöksen nojalla samat vaatimukset koskevat myös vastauskirjelmää. Kirjelmien tulee yhä sisältää

kannanotot pääkäsittelyn toimittamista ja pääkäsittelyssä vastaanotettavaa suullista todistelua koskeviin kysymyksiin, mutta uusi todistelumenettely hovioikeuden pääkäsittelyssä edellyttää kannanottoa osin toisiin kysymyksiin kuin ennen. Sääntely perustuu näiltäkin osin ajatukseen jäsennellystä ja oikein kohdennetusta oikeudenkäynnistä sekä kärjäoikeudessa että hovioikeudessa.

Valituksessa ja vastauksessa esitettyjen, pääkäsittelyä ja todistelun vastaanottamista koskevien kannanottojen perusteella hovioikeuden tulisi pystyä tekemään 26 luvun 9 §:ssä tarkoitetut päätökset eli ratkaisut siitä, toimitetaanko asiassa pääkäsittely ja missä laajuudessa, keiden kuultavien tallenteita kuullaan ja miltä osin, onko lisä- tai uudelleenkuuleminen tarpeen, käytetäänkö pääkäsittelyssä viittaamismenettelyä ja missä laajuudessa ja otetaanko hovioikeudessa vastaan uutta suullista todistelua (HE 133/2021 vp s.69). Kirjelmiä voi etenkin heti muutoksen voimaantulon jälkeen olla tarpeen täydennyttää näiden tietojen selvittämiseksi.

Uudistus edellyttää valituskirjelmältä aikaisempaa selvemmin jäsennellytä rakennetta ja vaatimusten tarkempaa yksilöintiä ja perustelemista. Valituksen on todistelun osalta perustuttava kärjäoikeudessa mahdollisesti laadittuun prosessisuunnitelmaan. Hovioikeusvaiheessa tulisi lähtökohtaisesti voida hyödyntää kärjäoikeusvaiheessa valittua jäsentämistapaa, joten valituksessa tulisi tarvittaessa ottaa selvästi ja eritellysti kantaa esimerkiksi tiettyjen seikkojen riidattomuuteen ja todistelun tarpeeseen valitusvaiheessa. Valittajan tulee kyetä perustelevaan nimenomaan hovioikeusvaihetta silmällä pitäen, miltä osin kärjäoikeuden vastaanottama todistelu asiassa on tarpeen valituksen tutkimiseksi. Missään tapauksessa riittävää ei ole esimerkiksi vain viitata kärjäoikeudessa esitettyyn todisteluun.

Työryhmä pitää suositeltavana, että muutoksenhakukirjelmissä mahdollisuuksien mukaan ilmoitettaisiin todistelutallenteiden tarpeelliset kohdat aikamerkintöjen perusteella, vaikka tallennetta ei olisi indeksoitu kärjäoikeudessa. Selvää on, ettei aikamerkintätietojen puuttuminen johtaisi kirjelmien täydennyttämiseen, vaan niiden mainitseminen jäisi asianosaisten omaan harkintaan hovioikeuden pääkäsittelyn nopeuttamiseksi. Tällainen menettely voisi olla etenkin tulevaisuudessa laajastikin mahdollista, mikäli tallennusjärjestelmä näyttää ajan kulumisen kuulustelun aikana, tai avustajalle luovutettavan ääniraidan tai automaattisesti laadittavan kirjallisen toisinnon perusteella. Menettelyn mielekkäys jää siten riippumaan paljolti järjestelmän teknisestä toteuttamistavasta.

Suullinen todistelu hovioikeudessa otetaan uudistuksen jälkeen vastaan lähtökohtaisesti kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta, eikä kärjäoikeudessa kuultuja henkilöitä kuulla hovioikeudessa henkilökohtaisesti uudelleen. Tämän vuoksi erityisesti lisä- ja uudelleenkuulemisen sekä kokonaan uuden todistajan kuuleminen vaatii valituskirjelmästä ilmenevää yksilöityä ja perusteltua syytä sille, miksi kärjäoikeudessa tehtyjen videotallenteiden kuuleminen ei riitä tai ole mahdollista. Valituskirjelmässä tulisi yksilöidä, mitä uusia kysymyksiä on tarpeen esittää, ja minkä vuoksi ja miksi ne ovat tarpeen asian selvittämiseksi tai mikä on se erityinen syy, miksi henkilöä olisi kuultava uudelleen.

5 Pääkäsittely hovioikeudessa

- Pääkäsittelyn toimittamisen edellytyksiä tai pääkäsittelyn eri vaiheiden järjestystä koskevaa sääntelyä ei ole muutettu uudistuksen yhteydessä. Myös mahdollisuus poiketa lähtökohtaisesta käsittelyn vaiheistuksesta säilyy ennallaan.
- Lähtökohtaisesti hovioikeuden kokoonpano, asianosaiset ja yleisö ovat paikalla hovioikeuden istuntosalissa, kun todistelutallenteet esitetään. Poikkeuksen tähän muodostaa jäljempänä käsiteltävä viittausmenettely.
- Todistelutallenteet esitetään ennen muuta suullista todistelua, mikäli sellaista tulee esitettäväksi.
- Asianosaisilla tulee olla tarkoituksenmukainen mahdollisuus kommentoida myös tallenteilta esitettyä henkilötodistelua.

5.1 Säännökset ja esityöt

OK 26 luku 15 a § 1 mom. (uusi)

Käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta, jollei ole erityistä syytä kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen.

Lähtökohtana on, että käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otettaisiin hovioikeuden pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta. Hovioikeudessa suullinen todistelu otetaan vastaan pääkäsittelyssä. Säännös vastaa tältä osin nykytilaa. Säännöksiä siitä, milloin hovioikeuden tulee toimittaa pääkäsittely ja ottaa siellä suullista todistelua vastaan, ei ole muutettu, vaan näiltä osin noudatettaisiin yhä luvun 14 §:ää, 14 a §:ää ja 15 §:ää. Kuva- ja äänitallennetta ei aina katsottaisi pääkäsittelyssä kokonaisuudessaan, vaan siltä tulisi esittää ainoastaan ne kohdat, joista asiassa on hovioikeudessa kysymys (HE 133/2021 vp s. 73).

OK 26 luku 24 § 1 mom. (ei muutettu)

Pääkäsittelyssä asia käsitellään seuraavassa järjestyksessä:

1) istunnon alussa tuomioistuimen on tarpeellisilta osiltaan selostettava käräjäoikeuden ratkaisu ja se, mihin asian valmistelussa on päädytty, sekä tiedusteltava, vastaavatko valmistelussa esitetyt vaatimukset edelleen asianosaisten kantaa;

2) valittajan ja vastaajan on vuorollaan perusteltava kantaansa ja lausuttava vastapuolen perustelujen johdosta;

3) tuomioistuimen on otettava vastaan todistelu; sekä

4) valittajan ja vastaajan on esitettävä loppulausuntonsa.

OK 26 luku 24 § 2 mom. (uusi)

Käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu otetaan vastaan ennen muuta suullista todistelua. Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä, jonka kertomus otetaan vastaan käräjäoikeudessa

tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta, kuulustellaan kuitenkin henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten heti, kun hänen kertomuksensa on otettu tarpeellisin osin vastaan.

Pääsääntö olisi, että pääkäsittelyssä vastaanotettaisiin ensin kaikki kärjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu. Vasta sitten, kun tallenne olisi relevanteilta osin katsottu, kuulusteltaisiin hovioikeudessa henkilökohtaisesti kuulusteltavia henkilöitä. Kärjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulusteleminen henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten tapahtuisi kuitenkin sen jälkeen, kun kyseisen henkilön kärjäoikeudessa esittämä kertomus olisi vastaanotettu kuva- ja äänitallenteelta. Olisi tarkoituksenmukaista, että tallennettua kertomusta täydentävät lisäkysymykset esitettäisiin heti, kun tallennettu kertomus olisi vastaanotettu ja siksi parhaiten muistissa (HE 133/2021 vp s. 77–78).

Hovioikeus voi tarvittaessa poiketa säädetyistä käsittelyjärjestyksestä esimerkiksi päättämällä, että osa todistelusta otetaan vastaan ennen kaikkia asiaesittelyitä. Poikkeamismahdollisuudesta säädettiin myös uuden 2 momentin mukaisen menettelyn osalta, jotta hovioikeus voi käsitellä asian tarkoituksenmukaisella tavalla. Aihe poiketa 2 momentin mukaisesta järjestyksestä voisi olla esimerkiksi se, että suullinen todistelu esitetään kokonaan tai osittain viittaamalla siihen (HE 133/2021 vp s. 78).

5.2 Työryhmän kannanotot

Tarvittaessa hovioikeus voi osapuolia kuultuaan poiketa pääkäsittelyn tavanomaisesta vaiheistuksesta, jos se harkitaan asian laatu, laajuus ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin menettelylle asettamat vaatimukset huomioon ottaen soveliaaksi. Tältä osin on kuitenkin korostettava, että laki selvästi edellyttää suullisen todistelun vastaanottamista osana hovioikeuden pääkäsittelyä, vaikka tämä tapahtuisi todistelutallenteita hyödyntäen.

Paitsi pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuuteen, uudistus ei ole vaikuttanut siihen, miten asianosaiset kutsutaan hovioikeuden pääkäsittelyyn. Käytännössä uudistuksella lienee kuitenkin se vaikutus, että mikäli asianosaisten lisä- tai uudelleenkuulusteluun ei ole aihetta, he voivat nykyistä merkittävästi useammin käyttää asiamiestä. Myös laissa säädetyt ehdottoman läsnäolon tilanteet ovat ennallaan, joten esimerkiksi vangitun vastaajan tulee olla saapuvilla pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Tämä voidaan tietenkin toteuttaa myös videoyhteydellä, koska myöskään videoyhteyksien käytön edellytyksiä ei ole muutettu. Harkittavaksi voi kuitenkin olennaisesti nykyistä useammin tulla se, missä määrin on mielekästä edellyttää pakollista läsnäoloa silloinkin, kun vanki ei aio lausua mitään. Lisäksi asianosaisten tai tämän asiamiehen läsnäoloa etäyhteydellä voitaneen pitää aikaisempaa useammin soveliaana, kun henkilötodistelu otetaan vastaan tallenteilta.

Todistelutallenteiden esittäminen tulee käytännössä useimmiten tapahtumaan siinä vaiheessa, jossa henkilötodistelu muutoinkin esitettäisiin, eli kirjallisten todisteiden jälkeen. Mikäli kirjallisia todisteita on kärjäoikeudessa käyty läpi henkilötodistelun yhteydessä, näin lienee yleensä suotavaa menetellä

hovioukudessakin. Tallenne voidaan esimerkiksi välillä pysäyttää ja tarkastella kirjallista todistetta, johon siinä viitataan tai joka kuultavalle esitetään.

Esitöissä ei ole otettu lähemmin kantaa siihen, miten todistelutallenteen esittäminen tapahtuu eli voidaanko sitä esimerkiksi hidastaa tai toisto keskeyttää asianosaisten kommentteja varten. Lähtökohtana tulisi olla, että todistelutallenne esitetään kokonaisuudessaan ja yhdellä kerralla. Sinänsä ei tosin ole estettäkään pysähtyä tarkastelemaan jotain erityisen merkitykselliseksi väitettyä tallenteen kohtaa ja esimerkiksi toistaa se. Tämä ei kuitenkaan saa haitata kokonaiskuvan muodostamista kertomuksesta eikä aiheuttaa oikeudenkäynnin pitkittymistä tarpeettomasti.

Pääkäsittelyissä lienee jonkin verran vaihtelua sen suhteen, salliiko tuomioistuimien asianosaisten kommentoida tietyn todisteen luotettavuutta jo sen esittämisen yhteydessä vaiko vasta loppulausunnossa. Usein saattaa olla keinotekoisia pelkästään kiinnittää tuomioistuimen huomiota joihinkin todisteesta ilmeneviin seikkoihin ilman, että samassa yhteydessä lainkaan perustellaan niiden merkitystä. Voikin olla perusteltua sallia erityisesti laajoissa asioissa esimerkiksi se, että asianosaiset voivat lyhyesti tuoda esille kuultavan luotettavuuteen ja siten sen näyttöarvoon vaikuttavia seikkoja välittömästi todistelutallenteen tai -tallenteiden esittämisen jälkeen. Tällöin ei ole kuitenkaan syytä lähteä selostamaan ja siten toistamaan tallenteelta ilmenneen kertomuksen sisältöä tai yksityiskohtia. Näytön kokonaisarviointia koskeva näkemys tulisi vastaavasti edelleen esitettäväksi loppulausunnoissa, jotka voitaisiin antaa laajoissa asioissa kunkin itsenäisesti ratkaistavan asiakokonaisuuden tultua käsitellyksi.

Esitöissä ei ole linjattu yksiselitteisesti myöskään sitä, tuleeko todistajan olla läsnä katsomassa kuulemisesta tehty tallenne, jos hänelle on tarkoitus esittää lisäkysymyksiä. Todistajan läsnäoloa puoltaa se, että hän ei välttämättä enää muista aikaisemman kuulemisen yksityiskohtia. Vaikka lisäkysymysten tulee olla uusia, kuultava saattaisi esimerkiksi nähtyään todistelutallenteen kyetä täsmentämään, että on tarkoittanut tietyllä ilmaisulla sitä seikkaa, mistä lisäkysymyksiä nyt esitetään. Koska lisäkysymyksillä ei tule pyrkiä korjaamaan esimerkiksi kuulustelutaktisia virheitä, ei pitäisi olla sitäkään vaaraa, että tällainen menettely vaarantaisi todistajan kertomuksen luotettavuuden jollain tavalla lisäkysymysten osalta.

Työryhmä katsoo, että muuta suullista todistelua voi olla ainakin osittain tarpeen ottaa vastaan ennen käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavaa suullista todistelua esimerkiksi tilanteessa, jossa vastaaja on käyttänyt oikeuttaan vaieta käräjäoikeudessa eikä todistelutallennetta siten ole olemassa. Pääsääntönä tulisi tällöinkin työryhmän näkemyksen mukaan noudattaa OK 17 luvun 48 §:n 1 momentista ilmenevää kuulustelujärjestystä eli ensin esitettäisiin tallenne asianomistajan kuulustelusta, sitten kuultaisiin henkilökohtaisesti vastaajaa, ja sen jälkeen esitettäisiin tallenteilta muu henkilötodistelu. Mahdollisten lisäkuulustelujen osalta noudatettaisiin uutta OK 26 luvun 24 §:n 2 momenttia eli lisäkysymykset esitettäisiin heti tallenteen vastaanottamisen jälkeen.

6 Lisä- ja uudelleenkuulustelut

- Lainsäätäjän tarkoitus on, että lisä- ja uudelleenkuulusteluja toimitetaan hovioikeuksissa vain harvoin. Lisä- ja uudelleenkuulustelu ovat **poikkeuksia** pääsääntöön, jonka mukaan suullinen todistelu vastaanotetaan hovioikeudessa käräjäoikeuden tekemältä videotallenteelta (parhaan todistusaineiston periaate).
- Lisä- ja uudelleenkuulustelu edellyttävät pääsääntöisesti osapuolen yksilöityä ja perusteltua pyyntöä hovioikeudessa toimitettavan kuulustelun syistä ja kuulusteltavan todistusteemoista, joilla on hovioikeudessa asian ratkaisemisen kannalta merkitystä.
- Lisä- ja uudelleenkuulustelun edellytykset eivät täyty sen johdosta, että osapuoli riitauttaa kuulusteltavan kertomuksen sisällön ja näyttöarvon. Lisäkuulustelun todistusteemat koskevat lähtökohtaisesti aina uusia seikkoja ja/tai todisteita. Osapuolen huolimaton asianajo muodostaa lähtökohtaisesti esteen lisäkuulustelulle.
- Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n ja 25 luvun 17 §:n soveltamiskäytäntöön on uudistuksen myötä aihetta kiinnittää erityistä huomiota sen turvaamiseksi, että oikeudenkäynnin kohde pysyy samana kuin käräjäoikeudessa ja että hovioikeuden kontrolloiva rooli toteutuu myös näytön arvioinnin osalta.

6.1 Säännökset ja esityöt

OK 26 luku 15 a § 1 ja 2 mom. (uusi)

Käräjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta, jollei ole erityistä syytä kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti uudelleen.

Käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä voidaan kuulustella pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti myös lisäkysymysten esittämistä varten, jos se on hovioikeudessa vedottujen uusien seikkojen tai todisteiden vuoksi taikka muusta syystä tarpeen asian selvittämiseksi.

Käräjäoikeudessa kuulustellun henkilön kuulusteleminen henkilökohtaisesti uudelleen edellyttää erityistä syytä. Säännöksen sanamuodon mukaan kynnys uudelleen kuulustelemiselle on varsin korkea (PeVL 43/2021 vp s. 3). Uudelleenkuulustelu voitaisiin toimittaa vain erityisestä syystä, joten se tulisi kysymykseen vain harvoin. Uudelleenkuulustelu edellyttäisi, ettei 2 momentin mukaista kuulustelua henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten voitaisi pitää riittävänä asian selvittämiseksi (HE 133/2021 vp s. 74). Esitöiden mukaan erityinen syy uudelleenkuulusteluun voisi olla käsillä esimerkiksi seuraavissa tilanteissa:

- Jos kuva- ja äänitallennetta ei ole tehty tai sen tekeminen tai indeksointi on epäonnistunut. Asiaa ei yksin tällaisella perusteella tulisi palauttaa käräjäoikeuteen.
- Jos oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (erityisesti vastakuulusteluoikeuden) turvaaminen sitä edellyttää.
- Jos asia olisi muuttunut muutoksenhaussa niin paljon, että käräjäoikeudessa esitetty kuulustelukertomus olisi menettänyt relevanssinsa asian

ratkaisemisen kannalta eikä tätä voida lisäkuulustelullakaan korjata. Näin voisi olla silloinkin, kun joku käräjäoikeudessa kuulustelluista henkilöistä ilmoittaisi haluavansa esittää hovioikeudessa täysin uuden version oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista.

Erityisen syyn kynnyks ei kuitenkaan ylity ainakaan yksin seuraavilla perusteilla:

- Asianosaisen väittäessä, että kuulusteltava olisi kertonut asiasta käräjäoikeudessa totuutta vastaamattomasti tai jättänyt jotakin kertomatta.
- Asianosaisen ilmoittaessa, että hän haluaisi kuulustella todistajaa uudelleen tai toisella tavalla.
- Sen perusteella, että kuultava (yleensä asianosainen) on läsnä hovioikeuden pääkäsittelyssä.

Kynnyks lisäkuulemiselle olisi matalampi kuin uudelleenkuulemiselle, mutta pelkkä asianosaisen yksilöimätön pyyntö ei riittäisi myöskään sen ylittämiseen. Lisäkuuleminen tulisi sallia, jos sen olisi perusteltua olettaa johtavan siihen, että tietoon tulisi asian selvittämisen kannalta merkityksellisiä uusia tosiseikkoja (HE 133/2021 vp s. 75). Esitöiden mukaan lisäkysymykset voisivat olla sallittuja esimerkiksi seuraavissa tilanteissa:

- Jos asianosaisen sallittaisiin vedota hovioikeudessa uusiin seikkoihin tai todisteisiin.
- Lisäkysymykset siitä, miten todistelun kohteena olleet olosuhteet ovat kehittyneet käräjäoikeuden pääkäsittelyn jälkeen (esimerkiksi rikosasian vastaajan henkilökohtaiset olosuhteet tai lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvät olosuhteet). Rikosasiassa tämä voi korostua silloin, kun hovioikeudessa vaaditaan vastaajan tuomitsemista ankarampaan rangaistukseen.
- Jos kuva- ja äänitallenteen perusteella vallitsisi epäselvyys siitä, mitä kuulusteltava oli käräjäoikeudessa jostakin yksittäisestä asiasta kertonut.
- Jos asianosainen olisi hankkinut itselleen avustajan vasta hovioikeudessa ajettuaan käräjäoikeudessa itse asiaansa.

Toisaalta lisäkysymysten esittäminen ei olisi sallittua yksin seuraavilla perusteilla:

- Avustajan tai puolustajan vaihtuessa.
- Haluttaessa esittää samoja kysymyksiä kuin käräjäoikeudessa siinä toivossa, että kuultava antaisi niihin toisen vastauksen.
- Väitettäessä, että käräjäoikeus on arvioinut kertomuksen näyttöarvon väärin.

6.2 Työryhmän kannanotot

6.2.1 Yleistä

Pääsääntö on, että hovioikeudessa ei oteta uudestaan vastaan käräjäoikeudessa vastaanotettua henkilötodistelua (OK 26 luku 15a §). Sen sijaan hovioikeus ottaa pääkäsittelyssä vastaan käräjäoikeudessa esitetyn suullisen todistelun

käräjäoikeudessa tehdyiltä ääni- ja kuva- eli videotallenteelta. Tämä koskee kaikkea käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua riippumatta siitä, millä tavalla kuulustelu on toteutettu käräjäoikeudessa, myös puhelinkuulustelua. Uudistus merkitsee siten selvää poikkeamista aiemmin omaksutusta todistelun välittömyysperiaatteesta, jonka mukaisesti todistelu on tullut esittää välittömästi asian ratkaisevalle tuomioistuimelle. Parhaan todistusaineiston periaatteen osalta korostuukin uudistuksen myötä todistuskeinon sisäinen välittömyys eli todisteluketjun (todistuskeino – todistusteema) lyhyys. Luottamusperiaatteen mukaisesti hovioikeuden tulee lähtökohtaisesti ottaa vastaan videotallenteilta kaikki sellainen käräjäoikeudelle esitetty suullinen todistelu, jonka uskottavuusarvioinnista on vielä kysymys (OK 26 luku 16 §).

Hovioikeuden asema ja tehtävä ylioikeutena kontrolloida käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta korostuvat näin ollen myös näytön arvioinnin osalta. Hovioikeuden vastaanottaessa suullisen todistelun käräjäoikeuden tekemältä videotallenteelta suullinen todistelu hovioikeudessa on sisällöltään sama kuin käräjäoikeudessa. Pääkäsittelyn toimittamista koskevia säännöksiä ei ole kuitenkaan muutettu, joten pääkäsittelyn toimittamisedellytykset pysyvät ennallaan.

Säännöstä voidaan pitää kirjoitusasultaan jonkin verran epäjohdonmukaisena sen vuoksi, että siinä mainitaan uudelleenkuulustelu ennen lisäkuulustelua, vaikka lisäkuulustelu on esitöiden perusteella selvästi ensisijainen menettelyvaihtoehto näistä kahdesta. Lakivaliokunta näyttääkin johdonmukaisemmin puhuvan lisä- ja uudelleenkuulustelusta (LaVM 16/2021 vp, esim. s. 4), mikä kirjoitustapa on valittu myös tässä muistiossa lisäkuulustelun ensisijaisuuden ja uudelleenkuulustelun poikkeuksellisuuden korostamiseksi. Toisaalta uudelleenkuulustelun edellytysten jäädessä täyttymättä voisivat kuitenkin lisäkuulustelun edellytykset täytyä.

Työryhmän näkemys on, että lisä- ja uudelleenkuulustelun edellytykset kytkeytyvät menettelyn lähtökohtien ja yleisten tavoitteiden osalta läheisesti preklusiota koskeviin oikeusohjeisiin, sillä lisä- ja uudelleenkuulustelun kynnykset turvaavat osaltaan oikeudenkäynnin keskittämistä ja joutuisuutta sekä painopisteen pysymistä käräjäoikeudessa, kuten preklusiokin (ks. esim. KKO 2015:51, kohta 22 ja KKO 2019:56, kohta 15). Vastaavalla tavalla lisä- tai uudelleenkuulustelu ei saisi johtaa siihen, että oikeudenkäynnin painopiste siirtyy käräjäoikeudesta hovioikeuteen. Kysymys on kuitenkin erillisistä asioista eikä oikeus lisä- tai uudelleenkuulusteluun sinänsä prekludoidu. Mikäli lisä- tai uudelleenkuulustelu olisi tarkoitus toimittaa sellaisen seikan selvittämiseksi, joka on prekludoitunut, ei sitä tule tietenkään sallia (seikkapreklusio). Myöskään uutta henkilötodistelua ei voida sallia hovioikeudessa, jos preklusio estää sen (todistepreklusio).

Lisä- ja uudelleenkuulustelun edellytyksiä on aina arvioitava myös parhaan todistusaineiston periaatteen valossa. Uudistuksen tavoitteiden turvaamiseksi tulkintalinjojen tulee olla sellaisia, ettei muodostuisi ”lisä- tai uudelleenkuulusteluautomaatteja”, joita asianosaiset voisivat shikaaninomaisesti hyödyntää. Osapuolten tulee jo käräjäoikeudessa kartoittaa huolellisesti ne todistusteemat, joista kutakin todistelutarkoituksessa kuultavaa on tarkoitus

kuulla. Samalla tavalla vastakuulustelu on toimitettava huolellisesti. Osapuolilla on käräjäoikeuden ohella vastuu myös todistelun selkeästä ja jäsentyneestä esittämisestä.

6.2.2 Uudelleenkuulustelu

Henkilön kuuleminen henkilökohtaisesti uudelleen hovioikeudessa eli uudelleenkuulustelu on mahdollista vain erityisestä syystä eli se tulisi kysymykseen esitöiden mukaan vain harvoin ja se olisi toissijainen mahdollisuuden esittää todistelutarkoituksessa kuultavalle hovioikeudessa lisäkysymyksiä asian selvittämiseksi (lisäkuulustelu). Uudelleenkuulemisen kynnys on siten tarkoitettu korkeaksi ja säännöstä sovelletaan kaikkien todistelutarkoituksessa kuultavien osalta samalla tavalla. Näin ollen myöskään asianosaisia ei tule ikään kuin varmuuden vuoksi kuulla uudelleen heidän ollessa henkilökohtaisesti paikalla hovioikeuden pääkäsittelyssä.

a) Tallenteen epäonnistuminen

Esitöissä uudelleenkuulustelun oikeuttavaksi erityiseksi syyksi on katsottu se, että käräjäoikeudessa ei ole tehty videotallennetta tai sen tekeminen on epäonnistunut joko kokonaan tai videotallenne on niin heikkolaatuinen, ettei sitä voida oikeudenkäynnin varmuutta vaarantamatta käyttää keinona vastaanottaa asiassa esitettyä suullista todistelua. Teknisen käyttökelpottomuuden ohella kyse voi olla myös siitä, että käräjäoikeus on laajassa asiassa epäonnistunut oikeudenkäynnin jäsentämisessä ja ettei videotallenne ole siten hovioikeusmenettelyssä käyttökelpoinen todistelun sekavan jäsentelyn ja sen myötä indeksoinnin sekavuuden tai puutteellisuuksien vuoksi.

Kynnys uudelleenkuulusteluun on viimeksi mainitussakin tilanteessa korkea ja edellyttää, että videotallenteen hyödyntäminen hovioikeudessa olisi täysin epätarkoituksenmukaista eli sen hyödyntäminen edellyttäisi hovioikeudessa kohtuutonta vaivaa tarpeellisen todistelun erottamiseksi käräjäoikeuden videotallenteelta. Hovioikeuden tulee kuitenkin aina pyrkiä omin valmistelutoimin varmistamaan videotallenteen hyödyntäminen. Mikäli tallenne on vain osittain epäonnistunut, riittäisi yleensä lisäkuulustelu.

b) Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen voisi joskus olla esitöiden mukaan erityinen syy uudelleenkuulusteluun. Tältä osin soveltamiskynnystä arvioitaessa on otettava huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ja sitä koskeva Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö. Vastakuulustelu-oikeuden turvaaminen puolustukselle voi olla erityinen syy uudelleenkuulusteluun tilanteissa, joissa puolustuksella ei ole ollut aiemmin asianmukaista tilaisuutta vastakuulusteluun ("an adequate and proper opportunity to challenge and question a witness against him"). Mikäli tällainen tilaisuus on ollut alioikeudessa, sen käyttämättä jättäminen merkitsee pätevää luopumista vastakuulustelu-oikeudesta eikä lisä- tai uudelleenkuulusteluun ole aihetta yksin tällä perusteella suostua.

c) Asian tai kertomuksen olennainen muuttuminen

Asian muuttuminen olennaisesti toiseksi hovioikeusvaiheessa voi äärimmillään edellyttää sen palauttamista käräjäoikeuteen, joskin mahdollisuus menetellä näin on korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä rajattu hyvin kapeaksi. Tällainen tilanne voinee periaatteessa syntyä esimerkiksi sen johdosta, että vasta hovioikeus kiinnittää asianosaisten huomiota johonkin oikeusohjeeseen, jonka soveltaminen nousee oikeudenkäynnin lopputuloksen kannalta ratkaisevan tärkeään asemaan. Tällöinkään ei voida automaattisesti lähteä siitä, että lisä- saati uudelleenkuulustelulle olisi riittävät edellytykset. Mikäli valmistelu alioikeudessa on ollut asianmukaista ja mahdollisesti soveltuvat oikeusohjeet nostettu keskustelun kohteeksi, asianosaisten tulee varautua prosessitoimissaan ja todistelussaan siihen, että oikeuskysymys ratkaistaan toisin kuin hän on arvioinut.

Jos oikeudenkäynnin kohde on muuttunut hovioikeudessa sen johdosta, että osapuolen sallitaan vedota uuteen seikkaan, uudelleenkuulustelu on mahdollista, ellei lisäkysymysten esittämistä pidetä riittävänä keinona asian selvittämiseksi. Uusi todistelu hovioikeudessa voi myös johtaa samoin edellytyksin uudelleenkuulusteluun. Tämä olisi kuitenkin poikkeuksellista, sillä lähtökohtaisesti lisäkuulustelu olisi riittävä keino täydentää todistelua.

Asian muuttumiseen toiseksi on esitöissä nähtävästi rinnastettu tilanne, jossa kuultavan kertomus muuttuu olennaisesti eli hän haluaisi esittää ”täysin uuden version” oikeudenkäynnin kohteena olevista tapahtumista. Lisäkuulustelu on aina ensisijainen suhteessa uudelleenkuulusteluun, myös vastaajan muuttaessa kertomuksensa täysin hovioikeudessa (ks. SOU 2012:93, s. 236). Myös riita- ja hakemusasioissa lisäkuulustelu on ensisijainen suhteessa uudelleenkuulusteluun.

Tällainen mahdollisuus on altis väärinkäytöksille, jotka tosin ovat mahdollisia myös nykyisessä järjestelmässä. Erityisesti asianosaiset itse saattaisivat ilmoittaa kirjelmässään hovioikeudelle haluavansa kertoa tapahtumista aivan toisin kuin käräjäoikeudessa pyrkien näin tulemaan kuulluiksi uudelleen. Samoin olisi mahdollista, että lisä- ja uudelleenkuulustelun kieltoa pyrittäisiin kiertämään perusteettomilla ilmoituksilla todistajien mielenmuutoksista. Toisaalta uudelleenkuulusteluun ei ole olemassa erityistä syytä yksin sen johdosta, että valituksessa tai vastauksessa esitetään väite siitä, että kuulusteltava on kertonut asiasta käräjäoikeudessa totuudenvastaisesti tai jättänyt jotain kertomatta. Uudelleenkuulusteluun ei ole esitöiden mukaan erityistä syytä myöskään yksin sen johdosta, että osapuoli ilmoittaa haluavansa kuulustella todistajaa uudelleen tai toisella tavalla.

Rajanvedossa tulee ottaa huomioon myös uudistuksen tavoitteet ja se, että uudelleenkuulustelun kynnyks on lähtökohtaisesti korkea. Jää viime kädessä oikeuskäytännön ratkaistavaksi, miten tulee suhtautua esimerkiksi tilanteeseen, jossa rikosasian vastaaja ilmoittaa kirjelmässään valehdelleensa käräjäoikeudessa ja haluavansa nyt kertoa totuuden tapahtumista. Merkityksellistä lienee, miten laajasti kertomus muuttuisi suhteessa asiassa ratkaistaviin kysymyksiin, mutta lisä- tai uudelleenkuulustelun kynnyks asetunee tällöin hieman matalammalle kuin todistajien ollessa kysymyksessä. Lisä- ja uudelleenkuulustelun tarpeeseen vaikuttaa myös se, millainen näyttöasetelma asiassa kokonaisuutensa arvioituna

on huomioon ottaen asian ratkaisemisen kannalta merkitykselliset riidattomat seikat. Jos väitetyllä muuttuneella kertomuksella ei ole näyttöä kokonaisuutena arvioituna merkitystä asian ratkaisemisen kannalta, ei asiassa ole tarpeen toimittaa lisä- eikä uudelleenkuulustelua. Jos uusi kertomus sallitaan, niin vähintään tällaisessa tapauksessa tulee arvioida oikeudenkäyntikulusanktioiden soveltuvuutta.

Mikäli kuultava – esimerkiksi rikosasian vastaaja – ei ole antanut käräjäoikeudessa lainkaan kertomusta, ei kysymys ole lisä- tai uudelleenkuulustelusta, vaan uudesta todistelusta.

d) Tilanteet, joissa tallennetaan vain ääni

Anonyymia todistajaa tulee tarvittaessa kuulustella henkilökohtaisesti uudelleen hovioikeuden pääkäsittelyssä (HE 133/2021 vp s. 63). Mikäli anonyymin todistajan kuulustelusta on tehty kuva- ja äänitallenne, voitaisiin sitä käyttää todisteena, jolloin kysymykseen voisi tulla lisä- tai uudelleenkuulustelu. Tarpeellisuusharkinta liittyy muissa tapauksissa (eli jos on tallennettu vain ääni) lähinnä siihen, onko anonyymin todistajan kertomuksella merkitystä todisteena hovioikeusvaiheessa vai ei. Kynnys uudelleenkuulustelulle lienee varsin matala, koska lakivaliokunnan toteamin tavoin pelkältä äänitallenteelta ei ilmene kuulustelu sellaisena kuin käräjäoikeus on sen vastaanottanut (LaVM 16/2021 vp s. 16). Lisäksi todistelutallenteiden käyttöä hovioikeuden pääkäsittelyssä koskeva oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 a § koskee sanamuotonsa mukaisesti kuva- ja äänitallennetta, mutta ei pelkkää äänitallennetta, jonka käytön edellytyksiä lienee arvioitava lähinnä saman lain 17 luvun 24 §:n mukaisesti. Vastaavasti lienee tulkittava tilanteita, joissa äänitallenne tehdään ”muun erityisen painavan syy” nojalla. Puhelinkuulustelusta tehty tallenne rinnastuu kuitenkin todistelutallenteeseen edellä todetulla tavalla (HE 133/2021 vp s. 65).

6.2.3 Lisäkuulustelu

Lisäkuulustelu hovioikeudessa on mahdollinen, jos se on yksilöidystä syystä tarpeen asian selvittämiseksi hovioikeudessa. Kynnys lisäkuulusteluun on siten matalampi kuin uudelleenkuulusteluun. Esitöiden mukaan lisäkuulustelu tulisi sallia, jos sen olisi perusteltua olettaa johtavan siihen, että tietoon tulisi asian selvittämisen kannalta merkityksellisiä uusia tosiseikkoja. Lisäkuulustelussa esitettävien kysymysten tulee olla uusia ja asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä. Lisäkuulustelu ei ole tarpeen yksin siitä syystä, että käräjäoikeuden väitetään arvioineen kuulusteltavan kertomuksen näyttöarvon väärin. Lisäkuulustelua koskeva säännös rajoittaa asianosaisen kuulemista vain siltä osin kuin kyse on heidän kuulemisestaan todistelutarkoituksessa.

a) Uudet seikat ja todisteet (hovioikeuspreklusio)

Jos asianosaisen sallitaan vedota hovioikeudessa uusiin seikkoihin tai todisteisiin, on lisäkuulustelu näiltä osin tyypillisesti tarpeen asian selvittämiseksi. Rikosasioissa ei ole voimassa uusia seikkoja ja todisteita koskevaa preklusiota (OK 25 luku 17 §). Näin ollen rikosasioissa lisä- tai uudelleenkuulustelun edellytykset voivat täytyä sen johdosta, että osapuolen sallitaan vedota hovioikeudessa uusiin seikkoihin tai todisteisiin.

Oikeudenkäynnin kohde ja siten asiassa esitettävä todistelu tulee kuitenkin myös rikosasioissa pitää mahdollisimman pitkälti sellaisena kuin se on ollut kärjäoikeudessa, mikä edellyttää tarvittaessa asiaan vaikuttamattomien seikkojen ja tarpeettoman todistelun rajaamista oikeudenkäynnin ulkopuolelle. Rikosprosessissakaan ei ole aihetta sallia todistelua selvitettyiksi katsotuista riidattomista seikoista, jotka eivät ole muutoksenhaun kohteena. Esitettävän todistelun tulisi olla myös oikeasuhtaista (ks. OK 17 luku 8 §). Syytteen tarkistaminen hovioikeudessa voi tyypillisesti johtaa lisä- tai uudelleenkuulusteluun hovioikeudessa. Harkinnassa on muistettava, että muutoksenhakua kärjäoikeuden tuomioon ei voida laajentaa enää valitukselle varatun määräajan jälkeen.

Riita- ja hakemusasioiden osalta korostuu uudistuksen myötä tarve säilyttää oikeudenkäynnin kohde hovioikeudessa samana kuin mitä se on ollut kärjäoikeudessa. Näin ollen preklusiota koskevan säännöksen (OK 25 luku 17 §) tulkintaan on kiinnitettävä erityistä huomiota. Aiempaa yhtenäisempi tulkintalinja kaikissa riita- ja hakemusasioissa, erityisesti lapsiasioissa, on omiaan johtamaan siihen, että todistelun painopiste on kaikissa asiaryhmissä kärjäoikeudessa ja että hovioikeus arvioi kontrollitehtävänsä mukaisesti jo kärjäoikeudessa esitettyä näyttöä kaikissa riita- ja hakemusasioissa.

b) Olosuhteiden muutokset kärjäoikeuskäsittelyn jälkeen

Myös lisäkuulustelun edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla ja sitä koskeva ratkaisukäytäntö. Jos vastaajalle vaaditaan hovioikeudessa ankarampaa rangaistusta, korostuu vastaajan oikeus esittää todistelua syyttömyydestään ja henkilökohtaisista olosuhteistaan. Lapsiasioissa on verrattain yleistä, että hovioikeudessa tarjotaan todistelua kärjäoikeusvaiheen jälkeisistä tapahtumista. Vaikka preklusio näissä tapauksissa saattaisi joutaa, on korostettava, että tällaisen uuden todistelun täytyisi olla asiassa merkityksellistä ja siten tarpeellista, jotta se voidaan ottaa vastaan ja sallia lisäkysymysten esittäminen.

c) Epäselvyys kertomuksen sisällöstä

Lisäkuulustelu on yleensä tarpeen, jos vallitsee epäselvyys kuulusteltavan kertomuksen sisällöstä. Toisaalta pääkuulustelun toisintamista lisäkuulustelun muodossa ei tule sallia sellaisista teemoista ja niiden mukaisista tosiseikoista, joista ei ole kärjäoikeudessa saatu osapuolta tyydyttävää vastausta, vaikka se johtuisi huonosti muotoilluista kysymyksistä. Kuulusteltavan epävarmuus kärjäoikeudessa ei siten lähtökohtaisesti oikeuta lisäkuulustelua, ellei osapuoli poikkeuksellisesti kykene yksilöimään asianmukaista syytä (kertomuksen tukena oleva muu uusi todistelu) siihen, että todistaja kykenee aiempaa varmemmin kertomaan tapahtumista. Jos sen sijaan kuulusteltavan kertomus on kärjäoikeudessa jäänyt sisällöltään epäselväksi kuulusteltavan sivuuttaessa hänelle esitetyn kysymyksen, vastaten siihen epäselvästi tai sisäisesti ristiriitaisesti, lisäkuulustelun edellytykset ovat tyypillisesti olemassa.

Kuulusteltavan kertomuksen näyttöarvoa koskeva väite ei kuitenkaan koskaan yksin johda lisä- saati uudelleenkuulusteluun. Jos kuulusteltavan kertomus on vaikeasti ymmärrettävissä yksin videotallenteelta esimerkiksi sen johdosta, ettei

tallenteelta ilmene kuulusteltavan hyödyntämä havainnollistava materiaali, joka ei ole muutoinkaan hovioikeuden käytettävissä, voi olla syytä sallia lisäkuulustelu hovioikeudessa. Toisaalta myöskään se, että kuulusteltava on läsnä pääkäsittelyssä, ei sellaisenaan saisi madaltaa lisäkuulustelun kynnystä.

d) Avustajan hankkiminen

Esitöiden mukaan lisäkuulustelu voisi olla tarpeen, jos osapuoli on vasta hovioikeusvaiheessa hankkinut lainopillisen avustajan. Myöskään tämä edellytys ei saa johtaa sellaiseen automaattiseen tulkintaan, joka suosisi shikaaninomaista prosessaamista. Myös oikeudesta avustajaan on mahdollista luopua pätevästi eikä näin menetelleen asianosaisen tule saada etua muiden kustannuksella. Avustajan hankkiminen hovioikeusvaiheessa merkinnee tyyppillisesti sitä, että avustaja haluaisi kuulustella henkilöitä maallikkoa laajemmin ja taitavammin. Tämä voitaneen rinnastaa kuitenkin siihen, että asianosainen haluaisi kuulustella todistajaa uudelleen tai toisella tavalla, mikä ei sellaisenaan muodosta perustetta lisäkuulustelulle.

Puolustajan vaihtaminen ja sen myötä halu järjestää vastaajan puolustus uudella tavalla ei yksin oikeuta lisäkuulustelua. Puolustuksen tulee jo käräjäoikeudessa valmistautua huolellisesti henkilötodistelun vastaanottamiseen ja tämän mukaisesti esittää kuulusteltavalle niin pää- kuin vastakuulustelussakin ja viimeistään tarkentavien kysymysten muodossa ne kysymykset, jotka katsotaan puolustuksen etujen näkökulmasta aiheellisiksi. Sama koskee luonnollisesti myös syyttäjää ja asianomistajatahoa (equality of arms). Näin ollen hovioikeudessa ei tule sallia lisäkuulustelua sen johdosta, että puolustus on huolimattomuuttaan lainlyönyt tilaisuutensa vastakuulustella todistajaa tai että uusi puolustaja haluaa hovioikeudessa ajaa asiaa uudella tavalla (ks. Ruotsin osalta NJA 2014 s. 954). Eri asia on, jos puolustus kykenee yksilöimään ne syyt, joiden vuoksi vastakuulustelun toimittaminen lisäkysymyksen tai uudelleen kuulustelemalla on asian selvittämiseksi tarpeen.

6.2.4 Menettely lisä- ja uudelleenkuulustelun yhteydessä

Lisä- ja/tai uudelleenkuulustelua koskevat pyynnöt on uudistuksen alkuvaiheessa syytä ratkaista aina hovioikeuden täysilukuisessa kokoonpanossa, jotta tulkintalinjat saadaan vakiinnutettua ja pidettyä yhtenäisinä. Vasta tulkintalinjan vakiinnuttua on syytä sallia se, että valmistelusta vastaava jäsen hyväksyy yksin lisä- ja uudelleenkuulustelua koskevat pyynnöt. Yksi jäsen ei voi hylätä lisä- ja uudelleenkuulustelua koskevaa pyyntöä (OK 2 luku 8 §). Asianosaisten tulisi yksilöidä pyynnöt todistusteemoittain eli ilmoittaa se seikka tai ne seikat, joista halutaan esittää selvitystä lisäkuulustelulla. Yksittäisten kysymysten ilmoittamista ei tule edellyttää.

Hovioikeuden ei tulisi yleensä viran puolesta toimittaa lisäkuulustelua, joka edellyttää pääsääntöisesti osapuolen yksilöityä ja perusteltua pyyntöä. Periaatteessa on mahdollista, että tarve lisäkuulustelulle syntyy tuomioistuimen kiinnitettyä huomiota esimerkiksi todistelutallenteelta ilmenevän kertomuksen epäselvyyteen pääkäsittelyssä. Tällöinkin tuomioistuimen on ensisijaisesti tiedusteltava epäselvyyden merkitystä asianosaisilta. Mikäli lisäkuulustelupyynnön esitetään, sellainen voidaan usein toteuttaa etäyhteydellä. Vasta viimesijaisesti

tulisi kysymykseen lisäkuulustelu viran puolesta ja tällöinkin tulee ottaa huomioon OK 17 luvun 7 §:n säännös.

Sen sijaan hovioikeus voi viran puolesta ja vastoin osapuolten näkemystäkin päätyä uudelleenkuulusteluun, jos kärjäoikeuden tekemät videotallenteet ovat täysin epäonnistuneet ja siten käyttökelvottomat hovioikeusmenettelyn näkökulmasta. Jos todistelumenettely on ollut lainvastainen kärjäoikeudessa (esim. puhelinkuulustelulle ei ole ollut laillisia edellytyksiä, todistaja ei ole antanut vakuutusta), hovioikeuden on tarvittaessa toimitettava lisä- tai uudelleenkuulustelu oikeudenkäyntivirheen merkitys huomioon ottaen.

Uudistus tulee edellyttämään asioiden etupainotteista valmistelua aiempaa suuremmassa määrin, jotta valmistelussa voidaan harkita huolellisesti ja riittävän seikkaperäisesti niin henkilötodistelun toisintamisen tarpeellisuutta ylipäänsä (OK 26 luku 15 §) kuin myös lisä- tai uudelleenkuulustelun edellytyksiä (OK 26 luku 15 a §). Päätös lisäkysymysten esittämisen sallimisesta voidaan tarvittaessa tehdä vasta pääkäsittelyssä sen jälkeen, kun hovioikeuden kokoonpano on perehtynyt kuulusteltavan kärjäoikeudessa tallennettuun kertomukseen edellyttäen, että kyseinen kuulusteltava osallistuu joka tapauksessa muutoinkin pääkäsittelyyn (ks. Ruotsin osalta SOU 2012:93 s. 238). Menettely voisi tulla sovellettavaksi esimerkiksi lapsiasioissa esitettävien lisäkuulustelupyynnöjen osalta.

Uudelleenkuulustelun yhteydessä henkilö esittää kokonaisuudessaan kertomuksensa hovioikeuden vielä ratkaistavina olevista riitaisista seikoista. Kärjäoikeuden videotallenne otetaan siten hovioikeudessa vastaan uudelleenkuulustelunkin yhteydessä mahdollisuuksien mukaan vain tarpeellisilta osin samalla tavalla kuin kuulusteltavan poiketessa esitutkinnassa kertomastaan. Lisäkuulustelu toimitetaan pääkäsittelyssä sen jälkeen, kun henkilön kuulustelusta kärjäoikeudessa tehty videotallenne on tarpeellisilta osin ensin katsottu hovioikeuden pääkäsittelyssä.

Kynnys lisä- ja uudelleenkuulusteluun on syytä pitää korkeana ja tavoitteena tulee olla Ruotsissa omaksutulla tavalla se, että niihin turvautumisen tulee olla hovioikeudessa välttämätöntä ja siten käytännössä harvinaista (HE 133/2021 vp s. 48 ja siellä viitattu prop. 2004/05:131 s. 234). Ruotsissa tulkittiin lisäkuulustelun edellytyksiä uudistuksen alkuvaiheessa suppeasti ja kynnys lisäkuulusteluun oli korkea, mutta sittemmin käytäntö on muuttunut sallivampaan suuntaan, eikä lisäkuulustelun katsota muodostavan erityistä ongelmaa osana hovioikeuden pääkäsittelyä (SOU 2012:93 s. 238). Tähän on osaltaan johtanut se, että käytännössä lisäkuulustelupyynnöt ovat yksilöityjä ja hyvin perusteltuja.

Lisä- ja uudelleenkuulustelun edellytyksiä harkittaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:ään ja 48 §:ään (ks. SOU 2012:93, liite 3, hovioikeuksien presidenttien kannanotto Ruotsin En modernare rättegång (EMR) -uudistuksen soveltamisesta). Lisäkuulustelua ei tule sallia tilanteissa, joissa lisäkuulustelulla saatavalla uudella tiedolla ei selvästi ole vaikutusta hovioikeuden ratkaisun lopputulokseen.

Todistajalla on oikeus olla läsnä pääkäsittelyssä jo ennen lisäkuulustelun aloittamista perehdyttäessä hänen kärjäoikeudessa antamaansa kertomukseen. Tämä mahdollistaa osaltaan sen, että todistajakin muistaa, mistä asioista ja miten

hän on kertonut jo käräjäoikeudessa, ja että todistajakin pitäytyy vain lisäkuulustelun teemoissa. Lisäkuulustelun yhteydessä ei ole sallittua kuulla kuulusteltavaa muista kuin uusista, hyväksytyistä todistusteemoista. Hovioikeuden tuleekin selkeällä prosessinjohtolla varmistaa, ettei lisäkuulustelu tosiasiallisesti laajene uudelleenkuulusteluksi. Todistajan läsnäolo-oikeutta koskevaa OK 17 luvun 50 §:n 2 momenttia ei ole uudistuksen yhteydessä muutettu.

Vielä tulee ottaa huomioon, että lisä- tai uudelleenkuulustelu voidaan, mikäli edellytykset sille täyttyvät, toteuttaa myös videoyhteyden välityksellä tai vähäisen lisäkuulustelun osalta jopa puhelimitse. Etenkin lisäkuulustelussa teeman rajallisuus voi puoltaa sitä, että etäyhteyden käyttöä pidetään soveliaana.

7 Viittausmenettely

- Viittausmenettelyn käyttäminen edellyttää lähtökohtaisesti asianosaisen perusteltua pyyntöä. Hovioikeus voi päättää viittausmenettelyn käyttämisestä myös omasta aloitteestaan kuultuaan asianosaisia.
- Viittausmenettelyn käyttäminen edellyttää, että se harkitaan asian laatu ja siinä esitettävän suullisen todistelun määrä huomioon ottaen soveliaaksi.
- Viittausmenettely soveltuu erityisesti pitkäkestoiisiin pääkäsittelyihin, joissa menettelyn hyödyt näkyvät erityisesti oikeudenkäyntikulujen määrässä ja menettelyn tehokkuudessa. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla edellyttää, että todistelun jäsentämisessä ja indeksoinnissa kärjäoikeudessa on onnistuttu.
- Pääkäsittelyn vaiheistusta koskevia säännöksiä ei ole viittausmenettelyä lukuun ottamatta muutettu uudistuksen yhteydessä, joten viittausmenettely korvaa vain hovioikeuden henkilötodistelua koskevan osuuden.

7.1 Säännös ja esityöt

OK 26 luku 15 a § 3 mom. (uusi)

Kärjäoikeudessa tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettava suullinen todistelu voidaan esittää pääkäsittelyssä kokonaan tai osittain viittaamalla siihen, jos hovioikeus harkitsee tämän asian laatu ja siinä esitettävän suullisen todistelun määrä huomioon ottaen soveliaaksi. Hovioikeus perehtyy viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun asianosaisten ja yleisön läsnä olematta.

Viittausmenettelyssä asianosainen, joka haluaa vedota jonkun kärjäoikeudessa kuulustellun henkilön kertomukseen, viittaisi pääkäsittelyssä tämän kertomuksen relevantteihin kohtiin. Kuva- ja äänitallennetta ei silloin esitetä pääkäsittelyssä viitatuilta osin, vaan hovioikeus perehtyy siihen erikseen asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Suullinen todistelu voidaan esittää viittaamalla siihen joko kokonaan tai osittain. Joidenkin kärjäoikeudessa kuultujen henkilöiden kertomukset voidaan esittää viittaamalla ja muu suullinen todistelu esittämällä sitä koskeva kuva- ja äänitallenne pääkäsittelyssä asianosaisten ja yleisön läsnä ollen (HE 133/2021 vp s. 76).

Pääkäsittelyä ei keskeytetä eikä lykätä siksi aikaa, kun hovioikeus perehtyy viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun, vaan se jatkuu asianosaisten ja yleisön läsnä olematta. Kun hovioikeus on perehtynyt viittaamalla esitettyyn suulliseen todisteluun, pääkäsittely jatkuu asianosaisten ja yleisön läsnä ollen. Pääkäsittelyn toimittamiseen sovelletaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 6 luvun pääkäsittelyn yhtäjaksoisuutta koskevia säännöksiä (HE 133/2021 vp s. 76).

Todistelun esittäminen viittaamalla edellyttää, että hovioikeus harkitsee sen soveliaaksi. Tässä harkinnassa tulee kiinnittää huomiota erityisesti menettelytavalla saavutettaviin prosessitaloudellisiin hyötyihin. Menettelyn etuina on nähty erityisesti oikeudenkäyntikulujen vähentyminen ja hovioikeusmenettelyn tehostuminen. Suullisen todistelun esittäminen viittaamalla voi olla soveliaasta erityisesti silloin, kun pääkäsittely on pitkäkestoinen. Lyhyessä,

vain muutamia tunteja kestävässä pääkäsittelyssä, todistelun esittämisellä viittaamalla ei saavuteta mainittavaa hyötyä (HE 133/2021 vp s. 76).

Menettelytavan käyttämisestä on punnittava myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta. Tilanteissa, joissa suullisen todistelun ymmärtämistä helpottaa se, että asianosaiset ovat läsnä sitä vastaanottaessa ja voivat kiinnittää huomiota merkityksellisiin pitämiinsä seikkoihin tai jos todistelun tarkoituksenmukainen vastaanottaminen edellyttää kirjallisten todisteiden samanaikaista esittämistä, viittaaminen voi vaikeuttaa oikean näyttöratkaisun tekemistä eikä sitä siten voida pitää soveliaana (HE 133/2021 vp s. 76).

Viittausmenettely edellyttää lähtökohtaisesti asianosaisen perusteltua pyyntöä. Hovioikeus tekee päätöksen viittausmenettelyn käyttämisestä valmistelussa. Hovioikeus voi päättää viittausmenettelyn käyttämisestä myös omasta aloitteestaan, mutta tällöin huomiota on kiinnitettävä asianosaisten näkemyksiin (HE 133/2021 vp s. 76).

7.2 Työryhmän kannanotot

7.2.1 Viittausmenettelyn edellytykset ja päätöksenteko

Viittausmenettelyn tehokas ja tarkoituksenmukainen käyttö osana hovioikeusmenettelyä edellyttää, että käräjäoikeus on laajoissa riita- ja rikosasioissa ottanut vastaan todistelun jäsentyneesti, todistelutallenteet on indeksoitu asianmukaisesti ja että valituksessa ja vastauksessa viitataan riittävän täsmällisesti niihin todistelutallenteisiin ja teemoihin, joihin hovioikeuden halutaan perehtyvän viittausmenettelyssä. Kirjelmissä tulisi siis ilmoittaa ne henkilöt, joiden tallenteet halutaan esittää viittaamalla, sekä se, missä laajuudessa tallenteisiin viitataan. Viimeksi mainittu tieto voidaan ilmoittaa käsittelyn jäsentelyä ja prosessisuunnitelmaa vastaavien pöytäkirja- tai indeksointimerkintöjen tai tallenteiden aikamerkintöjen perusteella.

Menettelyn edellytyksiä harkittaessa on otettava prosessitaloudellisten hyötyjen ohella huomioon se, millaisia vaikutuksia menettelyllä on todistelun välittömyyteen, näytön arvioinnin luotettavuuteen ja oikeudenkäynnin julkisuuteen. Kysymys viittausmenettelyn edellytyksistä ja laajuudesta sekä siten saavutettavista prosessitaloudellisista hyödyistä on otettava esille osapuolten kanssa hyvissä ajoin ennen pääkäsittelyä osana asian valmistelua laadittaessa jutun prosessisuunnitelmaa yhdessä osapuolten kanssa (vrt. Ruotsin osalta Prop. 2015/16:39, s. 52).

Viittausmenettelyn yhteydessä on jo valmistelussa varmistuttava siitä, että viittausmenettely on vaikeuksitta toteutettavissa hovioikeudessa ja että myös osapuolilla on hyvät edellytykset perehtyä viittaamalla hovioikeudessa vastaanotettavaan suulliseen todisteluun. Tämä on tärkeää erityisesti, jos asian käsittely on kestänyt hovioikeudessa kauan ennen pääkäsittelyn toimittamista. Valmistelun merkitys korostuu laajoissa asioissa. Todistelun laajuus ja tarve perehtyä tallenteisiin yhdessä asianosaisten kanssa voivat myös olla painavia perusteita sen puolesta, että viittausmenettely ei sovellu asiaan ylipäätään.

Viittausmenettelyn tulee mahdollistaa asian tarkoituksenmukainen ja siten joustava ja tehokas käsittely hovioikeudessa. Viittausmenettelyssä voidaan siten perehtyä suulliseen todisteluun tarkoituksenmukaisessa laajuudessa. Osa suullisesta todistelusta voidaan ottaa viittausmenettelyssä ja osa asianosaisten ja yleisön läsnä ollessa. Viittausmenettelyn oikealla käytöllä voidaan osaltaan estää oikeudenkäyntien tarpeeton pitkittyminen. Viittausmenettelyllä saavutettavat prosessitaloudelliset hyödyt ovat enintään yhden päivän mittaisissa pääkäsittelyissä niin vähäiset, ettei viittausmenettelyä ole syytä yleensä käyttää niissä. Toisaalta viittausmenettely voi olla pienten asioiden yhteydessä perusteltua, jos se mahdollistaa asian joutuisan käsittelyn.

Viittausmenettelyn edellytyksiä harkittaessa on otettava huomioon myös se, että viittausmenettely kaventaa oikeudenkäynnin julkisuutta hovioikeudessa. Oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu viittausmenettelyn osalta siten, että yleisö on voinut jo käräjäoikeusvaiheessa seurata oikeudenkäyntiä käräjäoikeudessa, minkä lisäksi videotallenteet ovat katsottavissa tuomioistuimen tiloissa tai niiden ääninauhat ovat saatavissa hovioikeudesta.

Kuten uudelleenkuulemisen ja lisäkysymysten tekemisen osalta on edellä todettu, päätös viittausmenettelyn käyttämisestä on syytä tehdä aluksi hovioikeuden täysilukuisessa kokoonpanossa, kunnes menettely on vakiintunut. Päätöstä viittausmenettelyn käyttämisestä on sinänsä pidettävä pääkäsittelyn ulkoista kulkua koskevana ratkaisuna, jonka voi tehdä yksi jäsen. OK 2 luvun 8 §:n 3 momentissa on yhden jäsenen toimivaltaan tehty poikkeus, joka koskee lisä- ja uudelleenkuulustelua koskevan pyynnön hylkäämistä. Vastaavaa poikkeusta ei ole säädetty viittausmenettelyn osalta.

7.2.2 Viittausmenettely käytännössä

Hovioikeuden kokoonpano on läsnä pääkäsittelyssä myös viittausmenettelyssä samalla tavalla kuin jos henkilötodistelu otettaisiin uudestaan vastaan hovioikeudessa. Kokoonpanon tulee siis olla samassa istuntosalissa tai muussa tilassa.

Hallituksen esityksessä viittausmenettely mainitaan esimerkkinä perusteesta, jonka nojalla voidaan poiketa pääkäsittelyn lähtökohtaisesta vaiheistuksesta: Tässä menettelytavassa ei olisi aina tarkoituksenmukaista kuulustella käräjäoikeudessa kuulusteltua henkilöä henkilökohtaisesti lisäkysymysten esittämistä varten heti häntä koskevan kuva- ja äänitallenteen esittämisen jälkeen, vaan tämä voisi tapahtua vasta hovioikeuden perehdyttyä kaikkeen kuva- ja äänitallenteelta vastaanotettavaan suulliseen todisteluun.

Esityölausuman perusteella vaikuttaa siltä, että lisäkuulustelu voidaan toimittaa myös silloin, kun kertomus esitetään viittaamalla siihen. Toisaalta joissain tapauksissa tarve lisäkysymysten esittämiseen voi puhua viittausmenettelyn käyttämisestä vastaan. Esitöissä näet huomautetaan myös, että tallennettua kertomusta täydentävät lisäkysymykset olisi tarkoituksenmukaista esittää heti, kun tallennettu kertomus on vastaanotettu ja siksi parhaiten muistissa (HE 133/2021 vp s. 78).

Esitöistä ei toisaalta käy ilmi, voidaanko jonkun kuultavan kertomuksesta osa esittää viittaamalla ja osa kuva- ja äänitallenteelta, mutta estettä siihenkään ei liene. Esimerkiksi jos oikeudenkäynti käräjäoikeudessa on jäsenelty ja tallenne indeksoitu, voitaisiin jotain hovioikeudessa selvästi vähämerkityksellistä teemaa koskeva kertomus esittää viittaamalla ja vastaavasti esittää olennaista teemaa koskeva kertomuksen osa pääkäsittelyssä asianosaisten ja yleisön läsnä ollessa.

Viittausmenettely on jo aikaisemmin ollut mahdollista kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston osalta (OK 17 luku 54 §). Kirjallisia todisteita ei tulisi enää lukea laajasti ääneen, vaan asianosaisten tulisi esitellä analyttisesti todisteiden ja niistä ilmenevien tietojen merkitystä asiassa. Mikäli viittaamista käytetään sekä kirjallisen että suullisen todistelun osalta, tulee todisteiden käsittelyn laajuus suhteuttaa asiassa ratkaistaviin kysymyksiin ja todistelun tarpeellisuuteen.

Viittausmenettely saattaa parantaa näytön arvioinnin edellytyksiä vaikeissa jutuissa hovioikeuden voidessa perehtyä suulliseen todisteluun rauhassa, jolloin on mahdollista kelata ja katsoa toistamiseen videotallenteelta todistelutarkoituksessa esitetty kertomus (Ks. Ruotsin osalta prop. 2015/16:39, s. 53). Hovioikeuden tulee tarvittaessa varata osapuolille tilaisuus lausua niistä suullisen todistelun tallenteilta ilmenneistä ja asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisistä näkökohdista, joihin osapuolet eivät ole kiinnittäneet huomiota arvioidessaan käräjäoikeudessa vastaanotettua näyttöä.

Viittausmenettelyn käytön mahdollisuus ei saa johtaa siihen, että hovioikeudessa perehdytään tarpeettomasti suullisen todistelun videotallenteisiin. Valmistelussa tulee jatkossakin evätä sellainen suullisen todistelun toisintaminen, jonka osalta käräjäoikeuden näytön arvioinnin oikeellisuudesta ei voi jäädä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella kokonaisuutena arvioitaessa mitään vartenotettavaa epäilystä (OK 26 luku 15 §).

8 Muutoksenhaku todistelua koskevaan käsittelyratkaisuun

- Todistelua koskeviin ratkaisuihin haetaan lähtökohtaisesti muutosta pääasian yhteydessä.
- Poikkeuksellisesta erillismuutoksenhausta päättää tuomioistuin. Todistelutalenneuudistuksen yhteydessä voi tulla lähinnä arvioitavaksi, onko tällaiseen muutoksenhakuosoitukseen erittäin painavat syyt.
- Ennen tulkintalinjojen vakiintumista kynnys erillismuutoksenhauille lienee hieman madaltunut, mutta sen tulee kuitenkin pysyä selvänä poikkeuksena pääsäännöstä.

8.1 Säännös ja esityöt

OK 17 luku 68 § (ei muutettu)

Todistelua koskevaan päätökseen haetaan muutosta pääasian yhteydessä.

Päätökseen haetaan kuitenkin muutosta erikseen, jos päätös koskee:

- 1) uhkasakkoon tuomitsemista;**
- 2) noutokustannuksiin tuomitsemista;**
- 3) todistajan tai asiantuntijan palkkiota ja korvausta;**
- 4) asiakirjan tai esineen tuomioistuimeen tuoneen korvausta.**

Päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei päätöksen tehnyt tuomioistuin tai muutoksenhakutuomioistuin toisin määrää.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuin voi määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakuoikeutta tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Muutoksenhakemus on käsiteltävä kiireellisenä.

Säännöksen valmistelussa on ollut lähtökohtana, ettei ole perusteita sallia muutoksenhakua erikseen kaikkien todistelupäätösten osalta, koska erillinen muutoksenhaku todisteluratkaisuun kasvattaa oikeudenkäyntikustannuksia ja sitoo tuomioistuimen resursseja ja sitä voitaisiin käyttää shikaaninomaisesti käsittelyn pitkittämiseksi ja vastapuolen kulujen kasvattamiseksi. Joissain tapauksissa olisi kuitenkin aihetta sallia poikkeuksellisesti erillinen muutoksenhaku. Tämän vuoksi päätösvalta erillisen muutoksenhakuoikeuden myöntämisestä on asiaa käsittelevällä tuomioistuimella, kuten myös oikeudenkäymiskaaren 16 luvun 3 §:n 3 momentissa on säädetty. Ennen erillisen muutoksenhaun sallimista tuomioistuimen olisi kuultava sanottuja henkilöitä (HE 46/2014 vp s. 121).

Erillisen muutoksenhaun salliminen ratkaistaan tapauskohtaisesti. Tuomioistuin voi määrätä erillisestä muutoksenhausta, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakuoikeutta tai jos siihen on muuten erittäin painavat syyt. Lähtökohtaisesti erillisen muutoksenhakumahdollisuuden myöntämiseen tulisi suhtautua varoen (HE 46/2014 vp s. 121).

Erillinen muutoksenhaku voisi yleensä tulla kysymykseen lähinnä todistelun epäämistä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n nojalla tehtyyn päätökseen taikka oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta koskevan päätöksen perusteella. Lähtökohtaisesti tällaiset todistelun laajuutta koskevat päätökset ovat luonteeltaan sellaisia, että muutoksenhakuasteessa alemman tuomioistuimen puutteellinen tai virheellinen menettely voidaan korjata, jolloin erilliselle muutoksenhauulle ei ole tarvetta (HE 46/2014 vp s. 122).

Erillisen muutoksenhaun salliminen erittäin painavien syiden perusteella voisi tulla kysymykseen sellaisen asian osalta, joka on oikeudellisesti tulkinnanvarainen ja joka voisi johtaa asian käsittelyyn hyvin laajasti uudestaan, jos muutoksenhakutuomioistuin asettuisi eri kannalle (HE 46/2014 vp s. 122).

8.2 Työryhmän kannanotot

Uudistuksen onnistumisen kannalta todistelua koskevien ratkaisujen merkitys on huomattava. Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta tulee aiheuttamaan uusia tulkintakysymyksiä muutoksenhakuvaiheessa, vaikka todisteluratkaisuja koskeva lainsäädäntö ei ole muuttunut. Uudistuksen tarkoituksena on parantaa näytön arvioinnin oikeellisuutta, tehostaa muutoksenhakumenettelyä sekä vähentää muutoksenhausta asianomistajille ja todistajille aiheutuvia kustannuksia ja haittaa. Erillisen todisteluun liittyvän muutoksenhakuoikeuden lisääntyminen ja sitä kautta prosessien piteneminen ja oikeudenkäyntikulujen nouseminen ei palvelisi uudistuksen tarkoitusta.

Toisaalta on tapauksia, joissa erillinen muutoksenhaku on sallittava. Menettelyvirheen korjaamisen mahdollisuuteen perustuva argumentti ei kuitenkaan ole kovinkaan painava, sillä korkein oikeus ei lähtökohtaisesti korjaa mahdollista hovioikeuden menettelyvirhettä, vaan palauttaa asian hovioikeuteen. Näin ollen huomiota täytyy kiinnittää erityisesti siihen, miten laajat vaikutukset hovioikeuden ratkaisun muuttamisella olisi. Etenkin uudistuksen alkuvaiheessa lisä- ja uudelleenkuulemisen edellytykset samoin kuin viittausmenettelyn käytön edellytykset ovat väistämättä jonkin verran tulkinnanvaraisia.

Erillisen muutoksenhaun on pysyttävä kuitenkin selvänä poikkeuksena ja kynnyksen tulee olla korkea. Tämä korostaa erillistä muutoksenhakua vaativan asianosaisen perusteluvollisuutta.

9 Muita merkityksellisiä säädösmuutoksia

- Kuva- ja äänitallennetta hyödynnetään käräjäoikeudessa tietyin edellytyksin silloin, kun liikaa lykätystä jutusta toimitetaan uusi pääkäsittely, asia on palautettu ylemmältä asteelta käräjäoikeuteen tai kun pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua **todistelua otetaan uudelleen vastaan pääkäsittelyssä**. Näistä syistä indeksointi ja jäsenetty käsittely voivat palvella myös käräjäoikeutta itseään.
- Kuva- ja äänitallennetta **säilytetään** 30 päivää asian lainvoimaisesta ratkaisusta. Tieto tallenteesta annetaan vain luovuttamalla tallenne nähtäväksi tuomioistuimessa. Tallenteen äänestä voidaan antaa tieto, kuten nykyisin äänitallenteesta.

9.1 Aiemmin tehdyn kuva- ja äänitallenteen hyödyntäminen

OK 6 luku 12 § ja ROL 6 luku 12 § (muutettu)

Uudessa pääkäsittelyssä asia on käsiteltävä uudelleen. Aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu on otettava vastaan uudelleen kuva- ja äänitallenteelta siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa. Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan uudessa pääkäsittelyssä 26 luvun 15 a §:ää.

Aikaisemmin vastaanotettu kirjallinen todistelu on otettava vastaan uudelleen siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa.

Jos aikaisemmin vastaanotetun todistelun vastaanottamiselle uudelleen on este, todistelusta on otettava tarpeellinen selko aikaisemman pääkäsittelyn oikeudenkäyntiaineistosta.

Käräjäoikeuden uudessa pääkäsittelyssä, joka toimitetaan pääkäsittelyn oltua liian kauan lykättyinä, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otetaan lähtökohtaisesti vastaan kuva- ja äänitallenteelta siltä osin kuin sillä on merkitystä asiassa. Säännösmuutoksen perustelut ovat samat kuin tallenteen käytölle valitusasiassa hovioikeudessa. Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä viittausmenettelyyn sovelletaan tässä tilanteessa käräjäoikeudessakin OK 26 luvun 15 a §:ää (HE 133/2021 vp s. 60).

OK 6 luku 12 a § (uusi) ja ROL 6 luku 12 a § (uusi)

Asiassa, jonka ylempi tuomioistuin on palauttanut käräjäoikeuteen, aikaisemmin vastaanotettu suullinen todistelu otetaan pääkäsittelyssä vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos sitä voidaan pitää palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaana. Jos suullinen todistelu vastaanotetaan kuva- ja äänitallenteelta, lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä suullisen todistelun esittämiseen viittaamalla siihen sovelletaan 26 luvun 15 a §:ää.

Kun ylempi aste palauttaa asian, käräjäoikeus voi ottaa aikaisemman suullisen todistelun vastaan kuva- ja äänitallenteelta, jos se on palauttamisen syy huomioon ottaen soveliaasta. Tallenteen hyödyntäminen voisi olla soveliaasta esimerkiksi silloin, kun suullista todistelua vahingonkorvauksen perusteen ohella myös vahingon määrästä vastaanottanut käräjäoikeus päätyy katsomaan korvausperusteen puuttuvan, mutta hovioikeus katsoo toisin ja palauttaa asian

käräjäoikeuteen. Lisä- ja uudelleenkuulusteluun sekä viittausmenettelyyn sovelletaan tässä tilanteessa tallennetta hyödynnettäessä käräjäoikeudessa OK 26 luvun 15 a §:ää (HE 133/2021 vp s. 61).

Jos asia olisi sen sijaan palautettu esimerkiksi todistelumenettelyssä tapahtuneen virheen takia taikka käräjäoikeuden kokoonpanon tuomionvoipaisuuteen tai esteellisyyteen liittyvistä syistä, tallenteen hyödyntämistä ei yleensä voitaisi pitää soveliaana. Silloin lähtökohtana olisi henkilötodistelun toisintaminen uudessa pääkäsittelyssä (HE 133/2021 vp s. 61).

OK 17 luku 59 § 1 mom. (muutettu)

Pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistetta ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä. Todistelu on kuitenkin otettava vastaan uudelleen, jos asianosainen on ollut poissa ja hän sitä pyytää ja hänen poissaolonsa on aiheutunut laillisesta esteestä, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa, tai tuomioistuin harkitsee todistelun uudelleen vastaanottamisen erityisestä syystä tarpeelliseksi. *Suullinen todistelu voidaan ottaa tarpeellisilta osin uudelleen vastaan myös kuva- ja äänitallenteelta.*

Mikäli pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistelua otetaan uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, suullinen todistelu voidaan ottaa tarpeellisin osin vastaan aiemmin pääkäsittelyn ulkopuolella tehdyttä kuva- ja äänitallenteelta. Se, milloin pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettu todistelu on otettava uudelleen vastaan pääkäsittelyssä, ei ole tässä yhteydessä muuttunut (HE 133/2021 vp s. 63–64).

Työryhmän kannanotto

Käräjäoikeudet itse hyötyvät jäsennellystä käsittelystä ja indeksoinnista tilanteissa, joissa niillä on edellytykset käyttää todistelutallenteita hovioikeuden tavoin. Esimerkiksi laajoissa asioissa tai sellaisissa, joilla on kansainvälisiä kytkeitä, pääkäsittelyn toisintamista joltain osin tai todistelun vastaanottamista sen ulkopuolella tapahtuu jossain määrin. Uudistuksella tavoitellut prosessisäästöt voivat toteutua näissä tapauksissa jo käräjäoikeusvaiheessa.

9.2 Kuultavalle tehtävä ilmoitus tallentamisesta

OK 17 luku 46 § 2 mom. (uusi)

Puheenjohtajan on ennen kuulustelua ilmoitettava todistajalle, asiantuntijalle sekä todistelutarkoituksessa kuultavalle asianosaiselle tai muulle henkilölle, että kuulustelu tallennetaan.

Uusi momentti koskee etukäteistiedon antamista kuulusteltavalle siitä, että hänen kuulustelunsa tallennetaan. Tallenteen tekeminen puuttuu kuulusteltavan yksityisyyteen. Tallentamisesta ilmoittaminen vastaa henkilötietojen käsittelyn läpinäkyvyyden vaatimuksia. Tieto tallentamisesta on annettava ennen kuulustelua ja riippumatta siitä, tietääkö kuulusteltava asiasta jo muutenkin. Tallentaminen ei edellytä kuulusteltavan suostumusta (HE 133/2021 vp s. 62).

9.3 Kirjallinen toisinto

OK 22 luku 9 § (muutettu)

Asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa voidaan tarpeellisilta osin tehdä kirjallinen toisinto tallennetusta kertomuksesta, jos tuomioistuin katsoo sen edistävän asian käsittelyä.

Sääntelyä ei ole tällä kohtaa asiallisesti muutettu. Tallenteen ääni voidaan litteroida, mutta tätä ei ole resurssisyistä juuri tehty. Toisinnon tekemisestä päättää aina asiaa käsittelevä tuomioistuin (HE 133/2021 vp s. 66).

9.4 Tallenteen säilyttäminen

OK 22 luku 10 § (uusi)

Kuva- ja äänitallenne säilytetään 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Kuva- ja äänitallenteen säilytysaika on säädetty kuulusteltavien yksityisyyden suojan varmistamiseksi ja henkilötietojen suojan takaamiseksi ottaen huomioon tallenteiden epätodennäköinen käyttötarve muissa asioissa ja säilyttämisen kustannukset. Kyseessä ei ole vähimmäisaika (HE 133/2021 vp s. 67–68).

9.5 Tiedon antaminen kuva- ja äänitallenteesta

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa 13 § 2 (uusi) ja 3 mom. (muutettu)

Käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä voidaan kuitenkin antaa tieto noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ää.

Muusta kuin 2 momentissa tarkoitettusta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Muutetussa 2 momentissa kuva- ja äänitallenteella tarkoitetaan OK 22 luvun 6 §:n 1 momentin nojalla tehtyä tallennetta. Tällaisesta tallenteesta voitaisiin antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Kysymys voisi olla muustakin tuomioistuimesta kuin siitä, missä kuva- ja äänitallenne olisi tehty tai missä asiaa käsiteltäisiin. Kenelläkään, ei edes asianosaisella tai todistajalla itsellään, ole oikeutta saada tietoa tallenteesta muulla tavalla. Kuitenkin kuva- ja äänitallenteen äänestä voitaisiin antaa tieto ja siis esimerkiksi kopio – tässä suhteessa meneteltäisiin samalla tavalla kuin nykyään äänitallenteen suhteen (HE 133/2021 vp s. 85–86)

Pykälän uusi 3 momentti koskisi muita kuin 2 momentissa tarkoitettuja kuva- ja äänitallenteita, jotka sisältyvät oikeudenkäyntiaineistoon. Tältä osin lakia ei muutettaisi sisällöllisesti, vaan uusi 3 momentti vastaisi voimassa olevan lain 2 momenttia (HE 133/2021 vp s. 86).

Työryhmän kannanotto

Uudistuksen tavoitteiden kannalta on tärkeää, että asianosaiset ja heidän avustajansa voivat riittävällä tavalla perehtyä todistelutallenteen sisältöön ja siten yksilöidä valituksessaan ja vastauksessaan hovioikeudessa tarpeelliseksi katsomansa todistelun. Pääsääntönä ei voida kuitenkaan pitää sitä, että avustajat säännönmukaisesti perehtyisivät tallenteisiin. Tämä tulisi merkitsemään huomattavasti tarpeettomia oikeudenkäyntikuluja. Ainakin tavanomaisissa asioissa avustajan tulisi omien muistiinpanojensa perusteella voida ajaa asiaa, ottaen huomioon lisäksi, että todistelutallenteet esitettäisiin hänen läsnä ollessaan pääkäsittelyssä.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa 5 § 3 mom. (uusi)

Turvatarkastajalla on myös oikeus 1 momentissa säädetyin tavoin tarkastaa henkilö, joka haluaa katsoa tuomioistuimessa kuva- ja äänitallennetta, ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole kuva- ja äänitallennetta katsoessaan mukanaan kuvan tallentamiseen soveltuvaa välinettä. Turvatarkastajalla on samoin edellytyksin oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty kuvan tallentamiseen soveltuva väline kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi.

On tärkeä varmistaa, että käräjäoikeudessa tehtyä kuva- äänitallennetta, josta kuulusteltava on aina selvästi tunnistettavissa, ei milloinkaan luovutettaisi tuomioistuimesta (HE 133/2021 vp s. 85). Turvatarkastus on siksi mahdollista tehdä myös yksityisyyden suojaamiseksi menetellen siten kuin uudessa 3 momentissa on säädetty. Säännös koskee sekä oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja kuva- ja äänitallenteita että muita oikeudenkäyntiaineistoon sisältyviä kuva- ja äänitallenteita. Lakivaliokunta (LaVM 16/2021 vp s. 20) on painottanut, että tällainen turvatarkastus tulee tehdä vasta silloin, kun pyyntö katsoa kuva- ja äänitallennetta esitetään. Kuvan tallentamiseen soveltuva väline tulee ottaa pois vain katsomisen ajaksi. Uusi 3 momentti ei rajoita turvatarkastajan oikeutta tarkastaa henkilö myös pykälän 1 momentin perusteella.